

Π.3.2.5 Πιλοτική εφαρμογή και αξιολόγηση αντιπροσωπευτικού αριθμού σεναρίων από κάθε τύπο σε διαφοροποιημένες εκπαιδευτικές συνθήκες πραγματικής τάξης

Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας

Γ΄ Γυμνασίου

Θεματική ενότητα:

Στάσεις ζωής σε ποιητικά κείμενα

Τίτλος:

«Μέσα από τον καθρέφτη και τι βρήκαμε εκεί»

Συγγραφή: ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΟΝΔΥΛΟΠΟΥΛΟΣ

Εφαρμογή: ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΟΝΔΥΛΟΠΟΥΛΟΣ

**ΚΕΝΤΡΟ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ**

Θεσσαλονίκη 2015

ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ ΕΡΓΟΥ

ΠΡΑΞΗ: «Δημιουργία πρωτότυπης μεθοδολογίας εκπαιδευτικών σεναρίων βασισμένων σε ΤΠΕ και δημιουργία εκπαιδευτικών σεναρίων για τα μαθήματα της Ελληνικής Γλώσσας στην Α/βάθμια και Β/βάθμια εκπαίδευση» MIS 296579 (κωδ. 5.175), - ΟΡΙΖΟΝΤΙΑ ΠΡΑΞΗ, στους άξονες προτεραιότητας 1-2-3 του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση», η οποία συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και εθνικούς πόρους.

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΣ ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ: Ι. Ν. ΚΑΖΑΖΗΣ

ΑΝΑΠΛΗΡΩΤΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΣ ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ: ΒΑΣΙΛΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ ΠΑΡΑΔΟΤΕΟ: Π.3.2.5. Πιλοτική εφαρμογή και αξιολόγηση αντιπροσωπευτικού αριθμού σεναρίων από κάθε τύπο σε διαφοροποιημένες εκπαιδευτικές συνθήκες πραγματικής τάξης.

ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΠΑΡΑΔΟΤΕΟΥ: ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΚΟΥΤΣΟΓΙΑΝΝΗΣ

Υπεύθυνος υπο-ομάδας εργασίας λογοτεχνίας: Βασίλης Βασιλειάδης

ΦΟΡΕΑΣ ΥΛΟΠΟΙΗΣΗΣ: ΚΕΝΤΡΟ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ

<http://www.greeklanguage.gr>

Καραμαούνα 1 – Πλατεία Σκρα Τ.Κ. 55 132 Καλαμαριά, Θεσσαλονίκη
Τηλ.: 2310 459101 , Φαξ: 2310 459107, e-mail: centre@komvos.edu.gr

Α. ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ

Τίτλος

Μέσα από τον καθρέφτη και τι βρήκαμε εκεί

Εφαρμογή σεναρίου

Ιωάννης Κονδυλόπουλος

Δημιουργία σεναρίου

Ιωάννης Κονδυλόπουλος

Διδακτικό αντικείμενο

Νεοελληνική λογοτεχνία

Τάξη

Γ΄ Γυμνασίου

Σχολική μονάδα

4^ο Γυμνάσιο Σπάρτης «Γιάννης Ρίτσος»

Χρονολογία

Από 04-12-2014 έως 16-1-2015.

Διδακτική/θεματική ενότητα

Στάσεις ζωής σε ποιητικά κείμενα

Διαθεματικό

Όχι

Χρονική διάρκεια

8 ώρες

Χώρος

I. Φυσικός χώρος: αίθουσα διδασκαλίας.

II. Εικονικός χώρος: Wiki.

Προϋποθέσεις υλοποίησης για δάσκαλο και μαθητή

Όπως αναφερόταν στο αρχικό σενάριο, για την εφαρμογή του συγκριμένου σεναρίου απαιτούνταν:

- για τον εκπαιδευτικό: εξοικείωση με το περιβάλλον της «[Ανεμόσκαλας](#)» στις [Ψηφίδες για την ελληνική γλώσσα](#). Το συγκεκριμένο σενάριο είχε ως στόχο να βοηθήσει τον συνάδελφο που θα εφαρμόζε το σενάριο στην αξιοποίηση των Συμφραστικών Πινάκων Λέξεων και των υπόλοιπων ενοτήτων του συγκεκριμένου ιστοχώρου. Απαραίτητο ήταν, επίσης, να γνωρίζει ο εκπαιδευτικός τη διαχείριση ενός περιβάλλοντος Wiki, το οποίο θα τον βοηθούσε να επικοινωνεί ασύγχρονα με τους μαθητές, καθοδηγώντας τους, όποτε υπήρχε ανάγκη, και επιλύοντας όποιες απορίες προέκυπταν κατά τη διάρκεια της κατ' οίκον εργασίας τους. Επίσης, ο εκπαιδευτικός έπρεπε να είναι πρόθυμος να (επανα)διατυπώσει μηνύματα και ερμηνείες, αλλά και να συζητήσει με τους μαθητές σχετικά με τον ρόλο του στη διαδικασία της μάθησης.
- Για τους μαθητές: από το σενάριο προβλέπονται εργασίες στο σπίτι με τη χρήση του διαδικτύου. Θα ήταν, λοιπόν, καλό να διαθέτουν οικιακή σύνδεση στο διαδίκτυο όσο το δυνατόν περισσότεροι μαθητές της τάξης μας. Επίσης, θα βοηθούσε πολύ να είναι οι μαθητές εξοικειωμένοι με την εργασία σε Wiki, καθώς έτσι αξιοποιούνται οι δυνατότητες που παρέχουν τέτοιου είδους περιβάλλοντα για ασύγχρονη συνεργασία πέραν του σχολικού χρόνου. Σε αντίθετη περίπτωση, είναι απαραίτητο να τους δοθεί χρόνος προκειμένου να εξοικειωθούν μέσα στο εργαστήριο πληροφορικής με το συνεργατικό αυτό περιβάλλον.
- Για το σχολείο: οι μισές από τις ώρες του σεναρίου προϋποθέτουν τη χρήση του εργαστηρίου πληροφορικής. Κάποιες δραστηριότητες απαιτούν διαδραστικό σύστημα διδασκαλίας (ή βιντεοπροβολέα με σύνδεση στο διαδίκτυο).

Από όλες τις παραπάνω προϋποθέσεις, κατά την εφαρμογή δεν ίσχυαν μόνο όσες σχετίζονται με τη διαθεσιμότητα του εργαστηρίου πληροφορικής. Έτσι, όλο το σενάριο υλοποιήθηκε στην αίθουσα διδασκαλίας. Στον αντίποδα, κατά την εφαρμογή, αξιοποιήθηκαν δύο δεδομένα: ότι στην τάξη υπήρχε διαδραστικό σύστημα με ενσύρματη σύνδεση στο διαδίκτυο και ότι οι συγκεκριμένοι μαθητές ήταν εξοικειωμένοι με τον ιστοχώρο του Wiki ήδη από την Α΄ Γυμνασίου.

Εφαρμογή στην τάξη

Το συγκεκριμένο σενάριο εφαρμόστηκε στην τάξη.

Το σενάριο στηρίζεται

Ιωάννης Κονδυλόπουλος, Μέσα από τον καθρέφτη και τι βρήκαμε εκεί, Θεσσαλονίκη: Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας, 2014.

Το σενάριο αντλεί

—

B. ΣΥΝΤΟΜΗ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ / ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Με οδηγό τον [Συμφραστικό Πίνακα Λέξεων](#) (ΣΠΛ) των ποιημάτων του Γιώργου Σεφέρη («[Ανεμόσκαλα](#)» του Κέντρου Ελληνικής Γλώσσας), στο παρόν σενάριο επιχειρήθηκε μια προσέγγιση του σφαιρικού Ελπήνορα και των στάσεων ζωής που αποκρυσταλλώνονται στη μορφή του. Προσπαθήσαμε, λοιπόν, να μεταβούμε μαζί με τους μαθητές μας στον κόσμο της ποίησης, περνώντας –κατά το πρότυπο της Αλίκης Λίντελ από το γνωστό έργο του Λιούις Κάρολ– μέσα από τον καθρέφτη που μας προσέφεραν οι Συμφραστικοί Πίνακες Λέξεων, αναδεικνύοντας, παράλληλα, τις δυνατότητές τους και συζητώντας κάποια από τα νέα δεδομένα που τα ψηφιακά περιβάλλοντα “επιβάλλουν” στις αναγνωστικές και διδακτικές πρακτικές.

Γ. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Σύλληψη και θεωρητικό πλαίσιο

Στόχος των Νέων Προγραμμάτων Σπουδών, που βασίζονται σε μεγάλο βαθμό στις αναγνωστικές και πολιτισμικές θεωρίες, είναι να καθιερωθεί σταδιακά ένα είδος «επικοινωνιακής ηθικής» στην αίθουσα διδασκαλίας, ένα κλίμα ισοτιμίας ανάμεσα στα μέλη της ομάδας, μια ειλικρινής σχέση διαλόγου (Φρυδάκη 2003: 112-114) και να επαναπροσδιοριστούν σταδιακά οι ρόλοι του εκπαιδευτικού και των υπόλοιπων μελών της ομάδας στην όλη διαδικασία: ο εκπαιδευτικός παύει να κομίζει τη μία, αυθεντική ερμηνεία. Αντίθετα, συστήνει τρόπους και εργαλεία για την προσέγγιση του λογοτεχνικού κειμένου, συμμετέχοντας στην ανάγνωσή του με τα υπόλοιπα μέλη της ομάδας (Φρυδάκη 2003: 189-192). Πέρα από κάποια ερμηνευτικά κλειδιά, λοιπόν, ο εκπαιδευτικός μπορεί να προτείνει και ορισμένα εργαλεία τα οποία βασίζονται στις δυνατότητες των Τεχνολογιών της Επικοινωνίας και Πληροφορίας (ΤΠΕ). Υπό αυτήν τη λογική, το εργαλείο που παρουσιάζεται εδώ είναι οι Συμφραστικοί Πίνακες Λέξεων¹, οι οποίοι, με την αξιοποίηση της τεχνολογίας των μηχανών αναζήτησης και των βάσεων δεδομένων, μας παρέχουν νέες δυνατότητες ανίχνευσης και μελέτης θεμάτων, μοτίβων, ποιημάτων. Έτσι, προσεγγίζοντας ποιήματα μέσω του νέου ψηφιακού περιβάλλοντος της «Ανεμόσκαλας» του Κέντρου Ελληνικής Γλώσσας και αξιοποιώντας το πολυμεσικό υλικό που προτείνεται εκεί, προσπαθούμε να ανακαλύψουμε μαζί με τους μαθητές νέες αναγνωστικές διαδρομές και ερμηνευτικά κλειδιά, τα οποία είναι στη διάθεσή μας χάρη στο μέσο αυτό.

Απώτερος στόχος του σεναρίου είναι η συνεισφορά στην οικοδόμηση των νέων εγγράμματων ταυτοτήτων των μαθητών, οι οποίες θα τους επιτρέψουν να κινούνται με άνεση (Χαραλαμπίδης 2006: 7-9) και σε αυτόν τον τομέα του σύγχρονου πολιτισμού, τον τομέα των ψηφιοποιημένων αρχείων και των σωμάτων κειμένων –άρα και να τον αντιμετωπίζουν κριτικά, όποτε κρίνουν απαραίτητο.

¹ Για τον τρόπο χρήσης και τη χρησιμότητα του όρου «Συμφραστικός Πίνακας Λέξεων» βλ. <http://www.greek-language.gr/greekLang/literature/tools/concordance/seferis/>, αλλά και στο Γιάννου, Τ. 2010: 320-328.

Δ. ΣΚΕΠΤΙΚΟ-ΣΤΟΧΟΙ ΚΑΙ ΣΥΝΔΥΑΣΜΟΣ ΤΟΥΣ

Γνώσεις για τον κόσμο, αξίες, πεποιθήσεις, πρότυπα, στάσεις ζωής

Με το σενάριο αυτό επιδιώχθηκε οι μαθητές:

- να συζητήσουν ποια/ες στάση/εις ζωής περιγράφει μέσω της μορφής του Ελπήνορα ο Σεφέρης και να αναλογιστούν αν συναντούμε σήμερα ανάλογες συμπεριφορές.

Γνώσεις για τη λογοτεχνία

Με το σενάριο αυτό επιδιώχθηκε οι μαθητές:

- να συναντήσουν, μέσω των [Συμφραστικών Πινάκων Λέξεων](#), τον «Ελπήνορα» του Σεφέρη, ως χαρακτήρα ομαδικό, ως αντήρωα, «μέσο και σπαταλημένο», κατά τη δήλωση του ποιητή,
- να γνωρίσουν πτυχές της προσωπικότητας και του έργου του Γ. Σεφέρη και κάποια στοιχεία για το κίνημα του μοντερνισμού (εκμετάλλευση αρχαίων μύθων, διακειμενικότητα, ερμητικότητα η οποία απαιτεί έναν επαρκέστερο αναγνώστη),
- να συζητήσουμε μαζί τους ότι η πρόσληψη ενός ποιητικού έργου είναι υπόθεση προσωπική και εξαρτάται από την επάρκεια του κάθε αναγνώστη ή (στις μέρες μας) της αναγνωστικής κοινότητας,
- να αντιληφθούν ότι κάθε λογοτεχνικό κείμενο είναι μια κατασκευή με τις δικές της συμβάσεις και τους δικούς της κώδικες, που οφείλουμε, ωστόσο, να την προσεγγίζουμε μέσα στο ιστορικό και κοινωνικό πλαίσιο στο οποίο δημιουργήθηκε.

Γραμματισμοί

Μετά την υλοποίηση του σεναρίου αυτού επιδιώξαμε οι μαθητές να μπορούν:

- να αναζητούν λέξεις, θέματα ή μοτίβα στους [Συμφραστικούς Πίνακες Λέξεων](#), αξιοποιώντας όσο το δυνατόν περισσότερες από τις δυνατότητές τους αλλά και το υλικό που τους συνοδεύει,

- να εντοπίζουν τις αλλαγές που επέρχονται στις αναγνωστικές πρακτικές από το πέρασμα, μέσω των [Συμφραστικών Πινάκων Λέξεων](#), από την έντυπη στην ψηφιακή μορφή μιας ποιητικής συλλογής,
- να επιχειρούν αναζητήσεις στο διαδίκτυο και να εντοπίζουν στους ιστοχώρους τους οποίους επισκέπτονται τα στοιχεία εκείνα που τους καθιστούν αξιόπιστους (σεβασμός στη στίξη και την ορθογραφία του κειμένου, καθώς και στα πνευματικά δικαιώματα, περιεχόμενο επιστημονικά έγκυρο και ποικίλο, βιβλιογραφικές παραπομπές κλπ.).

Διδακτικές πρακτικές

Δουλεύοντας σε ομάδες αλλά και ατομικά, κατά την παρούσα εφαρμογή, το συγκεκριμένο τμήμα προσπάθησε να προσεγγίσει βήμα-βήμα τα εξεταζόμενα θέματα μέσω των ποιητικών κειμένων που προτάθηκαν. Οι μαθητές γνώρισαν το εργαλείο για την προσέγγισή τους, τους [Συμφραστικούς Πίνακες Λέξεων](#), και τις δυνατότητές του, ώστε να μπορούν και οι ίδιοι να το αξιοποιούν, αρχής γενομένης από το συγκεκριμένο σενάριο, και να συμμετέχουν, κατά το δυνατόν, πιο ενεργά στην διερεύνηση των υπό εξέταση θεμάτων. Υποδείχθηκαν τρόποι αναζήτησης και επιχειρήθηκαν αναγνώσεις των ποιημάτων με αξιοποίηση του συνοδευτικού υλικού που υπάρχει στον συγκεκριμένο ιστοχώρο, ενώ κάθε συζήτηση που ξεκινούσε στην τάξη σχετικά με τα εξεταζόμενα ποιήματα, καθώς και σε σχέση με το μέσο με το οποίο τα προσεγγίσαμε, συνεχιζόταν ασύγχρονα στο Wiki.

Ο *καθρέφτης*, για τον οποίον γίνεται λόγος στον τίτλο-μεταφορά ο οποίος συνέχει όλο το σενάριο, έμοιαζε να σπάζει ή να θολώνει τη στιγμή ακριβώς που όλα φαίνονταν ξεκάθαρα και τελειωμένα. Με τον τρόπο προσέγγισης των ποιημάτων που προτεινόταν στο αρχικό σενάριο επιχειρήθηκε η βαθμιαία ανασύνθεση του *καθρέφτη* αυτού. Παράλληλα, οι μαθητές αντιλήφθηκαν ότι τα βήματα που ακολουθήσαμε, όπως και τα κομμάτια του *καθρέφτη* τα οποία τους προσφέρθηκαν, ήταν επιλεγμένα από κάποιον/ους, άρα διαμεσολαβημένα. Εκτός, λοιπόν, από τις γνώσεις που αφορούσαν στον κόσμο ή τη λογοτεχνία, κύριος άξονας του σεναρίου ήταν η

συζήτηση σχετικά με τον βαθμό διαμεσολάβησης του εκπαιδευτικού ή του μέσου (του συμφραστικού πίνακα, εν προκειμένω) στην προσέγγιση των ποιημάτων και των θεμάτων που μελετώνται.

Ε. ΛΕΠΤΟΜΕΡΗΣ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΗΣ ΠΡΟΤΑΣΗΣ

Αφετηρία

Η ψηφιοποίηση έργων μειζόνων νεοελλήνων ποιητών και η ανάρτησή τους στην «[Ανεμόσκαλα](#)» του Κέντρου Ελληνικής Γλώσσας αποτελεί ένα ακόμα βήμα στην προσπάθεια που ξεκίνησε με την ανάρτηση πριν από λίγα χρόνια του [Συμφραστικού Πίνακα Λέξεων στο Ποιητικό Έργο του Γιώργου Σεφέρη](#), στην «Πύλη για την Ελληνική Γλώσσα». Το παρόν σενάριο αποτέλεσε απόπειρα αξιοποίησης του καινοφανούς (για τους μαθητές) εργαλείου, ώστε να αναδειχθεί η χρησιμότητά του, αλλά και να αναστοχαστούμε με την τάξη μας για τα νέα δεδομένα που προκύπτουν στη διδασκαλία και γενικότερα στην ανάγνωση.

Σύνδεση με τα ισχύοντα στο σχολείο

Σύμφωνα με το [Νέο Πιλοτικό Πρόγραμμα Σπουδών για το Γυμνάσιο](#) προβλέπονται δύο ενότητες σχετικές με τις γνώσεις για τον κόσμο, στις οποίες στόχευε το αρχικό σενάριο: η ενότητα «στάσεις ζωής σε ποιητικά κείμενα» για τη Γ΄ Γυμνασίου και η ενότητα «Η ετερότητα στη λογοτεχνία» για τη Β΄ Γυμνασίου. Το σενάριο προοριζόταν πρωτίστως για τη Γ΄ τάξη, όπως τελικά συνέβη με την παρούσα εφαρμογή.

Αξιοποίηση των ΤΠΕ

Στο σενάριο δοκιμάστηκε η δημιουργική αξιοποίηση των [Συμφραστικών Πινάκων Λέξεων](#). Ξεκινήσαμε διαπιστώνοντας ότι ένας ηλεκτρονικός συμφραστικός πίνακας λέξεων μάς επιστρέφει, καταρχάς, μετά την αναζήτηση που επιχειρούμε πληκτρολογώντας μια λέξη-όρο, κάποιους στίχους που αποτελούν το συγκεκριμένο/συμφραζόμενο μέσα στα οποία εμπεριέχεται η λέξη αυτή. Το γεγονός από μόνο του διασπά τη γραμμική ενότητα του αρχικού κειμένου, το οποίο, στην

έντυπη μορφή του, αποτελεί ένα όλον με δομή, αρχή, μέση και τέλος. Η δυνατότητα να περάσουμε μέσω των υπερσυνδέσμων σε ολόκληρο το ποίημα αποκαθιστά, ωστόσο, την ενότητα αυτή, αν και με διαφορετικούς όρους σε σχέση με την έντυπη εκδοχή. Οι μαθητές με το σενάριο αυτό ανακάλυψαν σταδιακά τις δυνατότητες του μέσου.

Απώτερος στόχος και αυτού του διδακτικού σεναρίου ήταν η μετατροπή της τάξης σε κοινότητα αναγνωστών. Για τον λόγο αυτόν κρίθηκε αναγκαία η αξιοποίηση ενός Wiki ως χώρου συνεργασίας των μαθητών.

Κείμενα

Λογοτεχνικά κείμενα εκτός σχολικών εγχειριδίων

Λιούις Κάρολ, *Μέσα από τον καθρέφτη και τι βρήκε η Αλίκη εκεί*. Μτφρ. Σωτήρη Κακίση. Αθήνα: Ύψιλον/βιβλία, 1979².

Γιώργος Σεφέρης, «[Αρνηση](#)». Στο *Ποιήματα* 13. Αθήνα: Ίκαρος, 1982.

Γιώργος Σεφέρης, «[Αφήγηση](#)». Στο *Ποιήματα* 177. Αθήνα: Ίκαρος, 1982.

Γιώργος Σεφέρης, *Μυθιστόρημα Δ', «Αργοναύτες»*. Στο *Ποιήματα* 46. Αθήνα: Ίκαρος, 1982.

Γιώργος Σεφέρης, «[Οι σύντροφοι στον Άδη](#)». Στο *Ποιήματα* 14. Αθήνα: Ίκαρος, 1982.

Υποστηρικτικό/εκπαιδευτικό υλικό:

Μη λογοτεχνικά κείμενα

Βαγενάς, Ν. 1997. [Ο Ελπίνωρ μεταμοντέρνος](#). Εφημ. *Το Βήμα*, 11-05-1997.

Ιστοσελίδες

Ανεμόσκαλα: [Συμφραστικοί Πίνακες για Μείζονες Νεοέλληνες Ποητές](#)

Ψηφίδες: [Πρόσωπα και θέματα της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας](#) (Σεφέρης, Γιώργος)

[Πρόσωπα και θέματα της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας](#) (Μοντερνισμός)

² Επανεκδοση: Ερατώ, 1999.

Πύλη για την Ελληνική Γλώσσα: [Συμφραστικός Πίνακας Λέξεων στο Ποιητικό Έργο του Γ. Σεφέρη](#)

Πύλη για την Ελληνική Γλώσσα: [Εισαγωγή στον Συμφραστικό Πίνακα](#)

Wikipedia: [Wikipedia](#)

Διδακτική πορεία/στάδια/φάσεις

Α' φάση: Πριν από την ανάγνωση των ποιημάτων ή έξω από τον καθρέφτη) (1 ώρα)

1^η ώρα

Το εργαστήριο πληροφορικής ήταν κατελιμμένο και έτσι, παρά τον σχεδιασμό του αρχικού σεναρίου, η ολομέλεια συγκεντρώθηκε στην αίθουσα διδασκαλίας, που είναι εφοδιασμένη με διαδραστικό σύστημα (άρα και ενσύρματη σύνδεση στο διαδίκτυο).

Στόχος μας κατά την πρώτη (εισαγωγική) ώρα του σεναρίου ήταν εξαρχής να φέρουμε τα παιδιά σε επαφή με τη μεταφορά του *καθρέφτη*, η οποία διατρέχει και συνέχει όλο το σενάριο και αποτελεί τον τίτλο του. Καταρχάς, μελετήσαμε μαζί με τους μαθητές, σύντομα, τις ιδιότητες του υλικού αυτού αντικειμένου (*καθρέφτη*) και του αποδώσαμε χαρακτηρισμούς. Έπειτα, αξιοποιήσαμε δύο μικρά αποσπάσματα από το έργο του Λ. Κάρολ *Μέσα από τον καθρέφτη και τι είδε η Αλίκη εκεί*, ώστε να περάσουμε νοερά μαζί με τους μαθητές, κατά το πρότυπο της Αλίκης, στον κόσμο της λογοτεχνίας και, συγκεκριμένα, της ποίησης.

Ανακοίνωσα, λοιπόν, στα παιδιά ότι κατά τη διάρκεια των συναντήσεων του τμήματος κατά τις επόμενες εβδομάδες θα ακολουθούσε ένα παιχνίδι διερεύνησης το οποίο θα μπορούσε να έχει τον τίτλο «Μέσα από τον καθρέφτη και τι βρήκαμε εκεί». Ο τίτλος γράφτηκε στον πίνακα. Προσπάθησα με τον τρόπο αυτό να εξάψω την περιέργεια των μαθητών και να κινητοποιήσω το ενδιαφέρον τους. Τόνισα ότι η επιρρηματική φράση «μέσα από» (και όχι «μέσα στον καθρέφτη») δεν είχε επιλεγεί τυχαία, αλλά είχε αντληθεί από ένα λογοτεχνικό έργο του 19^{ου} αιώνα, με το οποίο επρόκειτο να ασχοληθούν οι μαθητές στη συνέχεια της συγκεκριμένης διδακτικής

ώρας. Προς το παρόν, όμως, έθεσα το ερώτημα: *τι είναι ο καθρέφτης και ποιες είναι οι ιδιότητες του συγκεκριμένου υλικού αντικειμένου;*

Αντί άλλης απαντήσεως, τους υπενθύμισα ότι, όπως ίσως είχαν ακούσει σε κάποιο από τα μαθήματα της Φυσικής, οι καθρέφτες είναι *είδη κατόπτρων*. Με τη βοήθεια ενός μαθητή, πληκτρολογήθηκε σε μια μηχανή αναζήτησης στον υπολογιστή της τάξης η λέξη «κάτοπτρο». Εντοπίστηκε έτσι ο ορισμός της λέξης στο ομώνυμο [λήμμα της Wikipedia](#): «Κάτοπτρο ονομάζεται το αντικείμενο του οποίου η επιφάνεια ανακλά τις ακτίνες φωτός με αποτέλεσμα να σχηματίζεται το είδωλο του περιβάλλοντος χώρου πάνω σε αυτή.» [ημερομηνία προσπέλασης: 4-12-2014]

Από τον ορισμό αυτόν επισημάνθηκε και σημειώθηκε στον πίνακα η λέξη «είδωλο», ενώ, αμέσως μετά, προστέθηκε η λέξη «φανταστικά», προερχόμενη από το ακόλουθο χωρίο του ίδιου λήμματος: «τα είδωλα που παράγονται από επίπεδα κάτοπτρα είναι φανταστικά και έχουν το μέγεθος του πραγματικού αντικειμένου».

Οι λέξεις οι οποίες σημειώθηκαν στον πίνακα αξιοποιήθηκαν στη συνέχεια της διδακτικής ώρας κατά τη συζήτηση που διεξήχθη με αφορμή τον καθρέφτη και το «Καθρεφτόσπιτο» από το κείμενο του Λ. Κάρολ *Μέσα από τον καθρέφτη και τι βρήκε η Αλίκη εκεί*, στην προσπάθειά διερεύνησης της σχέσης της λογοτεχνίας με την πραγματικότητα.

Πριν περάσουμε, όμως, στην ανάγνωση των αποσπασμάτων του συγκεκριμένου βιβλίου, προστρέξαμε σε ένα ακόμη σημείο του εξεταζόμενου λήμματος και συγκεκριμένα την υποενότητα «Συμβολισμός» (του κατόπτρου). Τα γραφόμενα εκεί μάς βοήθησαν να ανακαλέσουμε, πέρα από το πάθημα του Νάρκισσου, όταν κοίταζε το είδωλό του στον καθρέφτη, το γνωστό επεισόδιο με την Κακιά Βασίλισσα και τον καθρέφτη της από τη *Χιονάτη των Αδελφών Γκριμ*.

Ζήτησα από τα παιδιά, αφού λάβουν υπόψη τα παραπάνω, να χαρακτηρίσουν τον *καθρέφτη*, επιχειρώντας έτσι μετάβαση από το πεδίο των φυσικών επιστημών στο γλωσσικό. Ακούστηκαν και σημειώθηκαν στον πίνακα λέξεις, όπως «επικίνδυνος», «αντικειμενικός», «ειλικρινής», «σκληρός». Μετά από τον συγκεκριμένο *καταιγισμό ιδεών*, προέτρεψα τους μαθητές να ανατρέξουμε στα κείμενα, ώστε να επιβεβαιώσουμε, να απορρίψουμε ή να συμπληρώσουμε τους παραπάνω χαρακτηρισμούς.

Στη συνέχεια, διένειμα δύο σύντομα αποσπάσματα από το πρώτο κεφάλαιο του έργου του Λ. Κάρολ *Μέσα από τον καθρέφτη και τι βρήκε η Αλίκη εκεί*. Διαβάσαμε τον τίτλο του κεφαλαίου αυτού, που είναι, άλλωστε, χαρακτηριστικός: «Καθρεφτόσπιτο». Τα παιδιά πληροφορήθηκαν ότι όλα ξεκίνησαν μια κρύα ημέρα, που η μικρή Αλίκη καθόταν εμπρός στο τζάκι της, παρέα με τη γατούλα της, την Κίτυ. Πάνω από το τζάκι υπήρχε ένας *καθρέφτης*. (Οι υπογραμμισμένες λέξεις δηλώνουν σε ποια σημεία δόθηκαν έμφαση κατά τη συζήτηση που επακολούθησε).

Το πρώτο απόσπασμα που μελετήθηκε ξεκινούσε με την παράγραφο στην οποία η Αλίκη, μιλώντας στην Κίτυ, της ζητά να προσποιηθεί ότι είναι η Κόκκινη Βασίλισσα από το σκάκι που βρισκόταν παραδίπλα τους, σταυρώνοντας τα... χέρια της. Επειδή κάτι τέτοιο δεν ήταν, φυσικά, εφικτό, η Αλίκη την απείλησε ότι θα την εξανάγκαζε να περάσει μέσα από τον καθρέφτη στο Καθρεφτόσπιτο. Τελικά, εκείνη που περνά μέσα από τον καθρέφτη στο δωμάτιο-είδωλο είναι η μικρή ηρωίδα. Εκεί συναντά φιγούρες από το σκάκι, οι οποίες μαζί με την Αλίκη και την Κίτυ θα λάβουν

μέρος ως πόνια σε μια παρτίδα σκάκι. Βέβαια, όπως θα πληροφορηθούμε στο τέλος του έργου, όλα αυτά θα έχουν συμβεί μέσα στο όνειρό της μικρής.

Μετά την ανάγνωση του πρώτου αποσπάσματος, με *καθοδηγούμενο διάλογο*, ζήτησα από τα παιδιά να ανακαλέσουν όσα είχαμε επισημάνει σχετικά με τα κάτοπτρα/καθρέφτες (άλλωστε, οι σχετικές λέξεις-κλειδιά ήταν γραμμένες στον πίνακα) και να τα συνδέσουν με το σημείο στο οποίο η Αλίκη περιγράφει στη γάτα της πώς εικάζει ότι θα είναι το Καθρεφτόσπιτο. Συγκεκριμένα, εστίασαμε στην εικασία της ότι το δωμάτιο εντός του καθρέφτη θα είναι ολόιδιο με το σαλόνι, «μόνο που τα πράγματα θα είναι γυρισμένα αλλιώς», εκτός ίσως από το τζάκι, το οποίο, καθώς βρίσκεται κάτω από τον καθρέφτη, δεν φαίνεται μέσα σε αυτόν. Η Αλίκη πιστεύει ότι το ίδιο θα συμβαίνει και με τις λέξεις που «θα πηγαίνουν απ' την ανάποδη μεριά». Επιμείναμε στο γεγονός ότι η εικόνα που επιστρέφει ο καθρέφτης είναι αποσπασματική. (Παρατηρεί χαρακτηριστικά η Αλίκη: «Μπορείς να δεις λιγάκι απ' το διάδρομο του Καθρεφτόσπιτου, αν αφήσεις την πόρτα του σαλονιού μας τελείως ανοιχτή: και μοιάζει πολύ με το δικό μας διάδρομο όσος φαίνεται: όμως, να δεις μπορεί να είναι πολύ διαφορετικός παρακάτω»).

Το δεύτερο σύντομο απόσπασμα που προσπελάστηκε αποτελεί ολόκληρο το τελευταίο μέρος του πρώτου κεφαλαίου, όπου η Αλίκη βρίσκει ένα βιβλίο, γραμμένο σε μια γλώσσα που αρχικά της φαίνεται άγνωστη. Καθώς το περιεργάζεται, σκέφτεται πως πρόκειται για καθρεφτοβιβλίο, οπότε η λύση θα δοθεί αν το διαβάσει μέσω ενός καθρέφτη. Βέβαια, το ποίημα που διαβάζει μέσα στον καθρέφτη εξακολουθεί να είναι ακατάληπτο, καθώς είναι γραμμένο σε έναν κώδικα/γλώσσα που η Αλίκη δεν κατανοεί, όσο και αν δηλώνει πως η αίσθησή της είναι θετική («φαίνεται πολύ όμορφο... Σα να μου γεμίζει το κεφάλι με ιδέες –μόνο που δεν ξέρω ακριβώς τι ιδέες είναι!»)

Τα σημεία που επισημάνθηκαν παραπάνω με υπογράμμιση έδωσαν τους άξονες στους οποίους κινήθηκε η συζήτησή μας με τα παιδιά, μετά την ανάγνωση του δεύτερου αποσπάσματος: ο καθρέφτης τελικά δε μας φανερώνει τα πάντα. Μας δίνει

ένα αποσπασματικό είδωλο της πραγματικότητας, δεν είναι η ίδια η πραγματικότητα. Από την άλλη, χάρη σε αυτόν, η Αλίκη πέρασε στον μαγικό κόσμο της φαντασίας και της περιπέτειας. Και το βιβλίο που βρήκε εκεί περιείχε ακατανόητα ποιήματα, που της πρόσφεραν, όμως, απροσδιόριστη συγκίνηση και... ιδέες.

Τέθηκε στους μαθητές το ερώτημα *αν είχαν βρεθεί και οι ίδιοι ποτέ σε ανάλογη κατάσταση αμηχανίας μελετώντας ποιήματα, ιδίως μοντέρνα*. Πολλοί υποστήριξαν ότι η ποίηση (ιδίως η μοντέρνα) είναι ακατάληπτη. Τους πρότεινα στο σημείο αυτό να ζήσουμε κι εμείς για τις επόμενες εβδομάδες μια εμπειρία ανάλογη με αυτήν της Αλίκης, να περάσουμε, δηλαδή, μέσα από έναν καθρέφτη στον κόσμο της ποίησης. Μόνον που, λαμβάνοντας υπόψη όλους τους χαρακτηρισμούς που δώσαμε προηγουμένως στους καθρέφτες, θα έπρεπε να φροντίσουμε ώστε ο δικός μας να είναι όσο το δυνατόν λιγότερο απατηλός. Αναρωτήθηκα: *τι θα μας έδειχνε άραγε ο καθρέφτης; Θα ήταν εξίσου ακατάληπτα τα ποιήματα μετά από την περιπέτειά μας αυτή;*

Λίγο πριν χτυπήσει το κουδούνι, ανατέθηκε ως ατομική εργασία για το σπίτι να μελετήσουν τα παιδιά το ποίημα του Γιώργου Σεφέρη «Αφήγηση», το οποίο μοιράστηκε φωτοτυπημένο από την έκδοση των *Ποιημάτων* του Σεφέρη, συνοδευμένο απλώς από τις παρακάτω ενδεικτικές ερωτήσεις (χωρίς παρακειμενικά ή περικειμενικά στοιχεία): «Πώς αντιλαμβάνεσαι τη συμπεριφορά του ανθρώπου που “πηγαίνει κλαίγοντας”; Ποια στοιχεία μάς δίνει για αυτόν ο αφηγητής; Πού αποδίδουν οι γύρω του τη συμπεριφορά του αυτή; (Μας) την εξηγεί τελικά ο αφηγητής; Με ποιον τρόπο τον αντιμετωπίζει; Συμφωνείς μαζί του;». Τονίστηκε ότι οι ερωτήσεις αυτές ήταν ενδεικτικές και ότι δεν όφειλαν οι μαθητές να απαντήσουν σε καθεμιά χωριστά. Θα μπορούσαν, ωστόσο, να αποτελέσουν αυτές τους άξονες, ώστε να γραφεί από τον καθένα ένα συνεχές κείμενο σχετικά με το εξεταζόμενο ποίημα. Με την εργασία αυτή, άλλωστε, δε μας ενδιέφερε να επιχειρηθεί μια *αυθεντική ή οριστική* ερμηνεία ενός, αδιάδακτου μάλιστα, ποιήματος. Αντίθετα, στο επόμενο μάθημα, επρόκειτο να δώσουμε τον λόγο σε όσο το δυνατόν περισσότερους

από αυτούς, για να ακουστούν οι απόψεις που σχημάτισε ο καθένας, μέσα από τον *καθρέφτη* της δικής του, *προσωπικής*, ανάγνωσης.

Βέβαια, οι ερωτήσεις μας, έτσι όπως ήταν διατυπωμένες, πρότειναν μια συγκεκριμένη πορεία μελέτης του ποιήματος. Θα μπορούσαμε να αρκεστούμε μόνο στην πρώτη από αυτές (*Πώς αντιλαμβάνεσαι τη συμπεριφορά του ανθρώπου που «πηγαίνει κλαίγοντας»;*), για να αφήσουμε τελείως ελεύθερα τα παιδιά. (Φρυδάκη 2003, 107-8). Έκρινα, όμως, πως μια τέτοια διατύπωση θα ήταν προς το παρόν υπερβολικά ασαφής και δε θα τους βοηθούσε να πιάσουν από κάπου το νήμα, ώστε να μιλήσουν για ένα ποίημα αδίδακτο. Επέλεξα, λοιπόν, να προτείνω με αυτές ένα πρώτο μέσο, ώστε να ξεκινήσουν οι μαθητές από κάπου τη μελέτη του ποιήματος. Άλλωστε, αυτό που προσδοκούσα να αναδειχθεί από τη συγκεκριμένη δραστηριότητα ήταν η αντίληψη ότι το κείμενο, ως κατασκευή, δεν είναι φορέας ενός καθολικού διαχρονικού νοήματος, αλλά περιμένει από τους εκάστοτε αναγνώστες να το νοηματοδοτήσουν (επομένως, δεν υπάρχουν οριστικές ή αυθεντικές ερμηνείες για αυτό).

Υπενθύμισα στα παιδιά ότι για όποια δυσκολία προέκυπτε και για όποιο ερώτημα είχαν θα μπορούσαν να ανατρέξουν στο Wiki της τάξης –το οποίο ήταν στη διάθεσή τους από την αρχή του σχολικού έτους– και να το θέσουν στη σχετική σελίδα προς την κοινότητα.

Β' φάση: Η ανάγνωση των ποιημάτων ή Μέσα από τον καθρέφτη (6 ώρες)

2^η ώρα

Η τάξη συγκεντρώθηκε στην αίθουσα διδασκαλίας. Ρώτησα τους μαθητές πώς ήταν η πρώτη τους επαφή με το ποίημα «[Αφήγηση](#)». Υπήρξαν μαθητές που ήδη από το σπίτι τους είχαν προχωρήσει σε μια πιο ολοκληρωμένη προσέγγιση του ποιήματος³.

³ Στον φάκελο τεκμηρίων 1 παρατίθεται μία από αυτές τις εργασίες. Ενδεικτικό, πάντως, είναι ότι και σε αυτήν, όπως στις περισσότερες, ακολουθήθηκε το παραδοσιακό σχήμα *ερώτηση-απάντηση*, στο οποίο έχουν εθιστεί οι μαθητές και δεν παρήχθη ένα συνεχές κείμενο με βάση τους άξονες που δόθηκαν. Βλ. στον Φάκελο Τεκμηρίων τον υποφάκελο `kathreftis_tekm_1`, ο οποίος περιλαμβάνει τα αρχεία `afhghsh1a.jpg`, `afhghsh1b.jpg`, `afhghsh1c.jpg`.

Κάποιοι άλλοι σήκωσαν το χέρι, εκφράζοντας την αμηχανία τους για το περιεχόμενό του. Σταθμίζοντας τις πρώτες αντιδράσεις, αποφάσισα να παρεκκλίνω κάπως από τον αρχικό προγραμματισμό του σεναρίου και να αφιερώσω περισσότερο χρόνο στην προσέγγιση του ποιήματος αυτού.

Υπενθύμισα καταρχάς την αμηχανία της Αλίκης, όταν πρωτοαντίκρισε το καθρεφτοβιβλίο. Προέτρεψα, λοιπόν, τους μαθητές να αφήσουν στην άκρη τα σκοτεινά σημεία που τους δυσκόλεψαν και να αναφέρουν στην τάξη απλώς ό,τι τους είχε κάνει μεγαλύτερη εντύπωση (ακόμη και αν, όπως η Αλίκη, δεν το είχαν κατανοήσει πλήρως). Κάποιοι εστίασαν τότε στις παρομοιώσεις του ποιήματος, άλλοι στον καταληκτικό στίχο, άλλοι στην αναφορά σε «σπασμένους καθρέφτες», ανακαλώντας τη συζήτηση της προηγούμενης ώρας. Ξεκινώντας, λοιπόν, με *καθοδηγούμενο διάλογο* από τα παραπάνω σημεία, επιχειρήσαμε μια πρώτη προσέγγιση του ποιήματος, ως αναγνωστική κοινότητα πλέον. Συνδέοντας το εγχείρημα αυτό με τη μεταφορά του καθρέφτη, που έδωσε τον τίτλο στο σενάριο μας, το παραλληλίσουμε με την προσπάθεια για ανασύνθεση ενός σπασμένου καθρέφτη. Κάθε μαθητής συνεισέφερε στην προσπάθεια αυτή τη δική του *ψηφίδα*, το δικό του κομματάκι από τον σπασμένο καθρέφτη. Τα παιδιά αναθάρρησαν. Τα προέτρεψα, λοιπόν, να δηλώσουν ποια ήταν η εντύπωσή τους από τον άνθρωπο στον οποίον αναφέρεται η «[Αφήγηση](#)» του Σεφέρη, πώς θα τον χαρακτήριζαν. Τα παιδιά τον χαρακτήρισαν απαισιόδοξο, ηττοπαθή, μελαγχολικό. Προσπαθώντας στη συνέχεια να ανιχνεύσουν τα αίτια της συμπεριφοράς του (οι δικές μου παρεμβάσεις ήταν ελάχιστες) εξέφρασαν διάφορες απόψεις: άλλοι την απέδωσαν στον «κόσμο γύρω του», κάποιοι στον «ίδιο του τον εαυτό».

Με τη συζήτηση που ακολούθησε κατά το επόμενο πεντάλεπτο προσπαθήσαμε να αναδείξουμε ότι κάθε ανάγνωση έχει μια διάσταση προσωπική, είναι ο δικός μας *καθρέφτης* μέσα από τον οποίον βλέπουμε το ποίημα. Μέσα από αυτόν τον καθρέφτη περνούμε, όπως η Αλίκη, σε έναν κόσμο διαφορετικό από τον πραγματικό, που έχει τις δικές του συμβάσεις και τους δικούς του κώδικες. Βέβαια, κάποτε ο καθρέφτης

μας είναι (ή αποδεικνύεται εκ των υστέρων) παραμορφωτικός· αυτό εξαρτάται από τις εμπειρίες μας, τις προηγούμενες αναγνώσεις μας, τον ορίζοντα προσδοκιών μας⁴. Προσπαθήσαμε, βέβαια, να μη χρησιμοποιήσουμε εξειδικευμένους όρους, αλλά να δείξουμε στους μαθητές ότι η προσπάθεια στο πλαίσιο του μαθήματός μας επρόκειτο να στηριχθεί σε διάλογο ανάμεσα στα μέλη της ομάδας, της οποίας ισότιμα μέλη είναι οι μαθητές και ο εκπαιδευτικός, όπως, άλλωστε, συνέβη κατά τη συζήτηση που προηγήθηκε.

Φτάναμε, όμως, ήδη προς το τέλος της δεύτερης διδακτικής ώρας. Μέχρι εκείνη τη στιγμή, είχαμε προσπαθήσει να ανιχνεύσουμε απλώς την προσωπική ανταπόκριση των μαθητών μας σε ένα ποίημα αδιδακτο, δοσμένο σκόπιμα έξω από τα συμφραζόμενά του. Αυτήν ακριβώς την παράμετρο προσπαθήσαμε να αναδείξουμε στη συνέχεια: την ανάγκη δηλαδή να βλέπουμε ένα ποίημα μέσα στην *ιστορικότητα* του. Έτσι, στη διάθεση των μαθητών ετέθησαν νέα στοιχεία, ώστε να αντιληφθούν οι ίδιοι την ανάγκη να τα συνυπολογίζουμε εξαρχής σε κάθε μας ερμηνευτική προσέγγιση.

Για τον λόγο αυτόν, επέδειξα στα παιδιά την έντυπη (συγκεντρωτική) έκδοση των *Ποιημάτων* του Σεφέρη από τις εκδόσεις Ίκαρος. Τους επισήμανα ότι το ποίημα που μελέτησαν στο σπίτι βρίσκεται μέσα στο συγκεκριμένο βιβλίο και ανήκει στη συλλογή *Ημερολόγιο Καταστώματος, Α'*, η οποία πρωτοεκδόθηκε το 1940. Προέτρεψα τους μαθητές να αναλογιστούν: *πόσο θρυμματισμένος ή παραμορφωτικός κατέληξε ο καθρέφτης μέσα από τον οποίον είδαμε* (σκόπιμα στην προκειμένη περίπτωση, ώστε να προκύψει ο σχετικός αναστοχασμός) *το συγκεκριμένο ποίημα, εξαιτίας της αποσιώπησης των παραπάνω στοιχείων; Πώς θα μπορούσε να θεραπευθεί η παραπάνω στρέβλωση;* Όπως ανέμενα, κάποια παιδιά υποστήριζαν ότι θα ήταν πολύ καλύτερο να είχαν τεθεί εξαρχής στη διάθεσή τους τα παραπάνω στοιχεία.

Επισήμανα ότι κάτι τέτοιο μπορούσε μέχρι πριν από λίγα χρόνια να επιτευχθεί αν προστρέχαμε σε κάποια βιβλιοθήκη και ανατρέχαμε στη σχετική έκδοση, και

⁴ Βλ. παραπάνω το πεδίο «Γνώσεις για τα λογοτεχνία», σ. 7 του παρόντος σεναρίου.

προσέθεσα ότι, καθώς η ψηφιοποίηση βιβλίων, αρχείων ή βιβλιοθηκών και η δημιουργία βάσεων δεδομένων είναι μια διαδικασία που βρίσκεται τα τελευταία χρόνια σε εξέλιξη, δε θα έπρεπε να ξεχνάμε να ανατρέχουμε πλέον στο διαδίκτυο, όπου υπάρχουν ψηφιακές βιβλιοθήκες ή άλλα ηλεκτρονικά εργαλεία.

Ως εργασία για το σπίτι, ζητήθηκε να συμπληρώσουν όσοι μαθητές επιθυμούσαν την εργασία η οποία τους είχε ανατεθεί την προηγούμενη ώρα για το ποίημα «Αφήγηση», αξιοποιώντας τα στοιχεία από τη συζήτηση που προηγήθηκε στην τάξη. Επιπλέον, οι μαθητές έπρεπε να προχωρήσουν σε αναζήτηση του ποιήματος αυτού στο διαδίκτυο και να καταγράψουν τα αξιόλογα, κατά τη γνώμη τους, αποτελέσματα σχετικά με αυτό. Στόχος της δραστηριότητας αυτής ήταν να δοκιμάσουν οι μαθητές μια αναζήτηση, πληκτρολογώντας τον κατάλληλο όρο, ώστε να πάρουν ως αποτέλεσμα το ποίημά μας. Για παράδειγμα, αν πληκτρολογούσαν στη μηχανή της Google μόνο τη λέξη «αφήγηση», στις πρώτες σελίδες των αποτελεσμάτων συμπεριλαμβάνονταν αποτελέσματα που αφορούσαν στην αφηγηματολογία και όχι το ποίημά μας [τελευταία προσπέλαση 5-1-2015].

3^η ώρα

Η συνάντηση αυτή, η οποία πραγματοποιήθηκε στην αίθουσα διδασκαλίας, ξεκίνησε με τη συζήτηση για τα αποτελέσματα της αναζήτησης του ποιήματος «Αφήγηση», που επιχείρησαν οι μαθητές στο σπίτι. Οι μαθητές σημείωσαν ότι για να το εντοπίσουν, πληκτρολόγησαν στη μηχανή αναζήτησης τον τίτλο του ποιήματος, συνοδευόμενο από το όνομα του ποιητή. Ένα από τα πρώτα αποτελέσματα που έλαβαν οδηγούσε στο ζητούμενο [ποίημα](#), όπως αυτό περιλαμβάνεται στην «[Ανεμόσκαλα](#)» του ΚΕΓ. Με βάση τη μικρή έρευνα την οποία είχαν επιχειρήσει στο σπίτι, οι μαθητές επισήμαναν ότι ο τρόπος με τον οποίον παρατίθεται το ποίημα στη συγκεκριμένη ιστοσελίδα είναι ο ενδεδειγμένος: δεν υπάρχουν, σε σχέση με την έντυπη εκδοχή, λάθη στην ορθογραφία και τη στίξη, διατηρείται η στιχαριθμηση και δίνεται το όνομα της συλλογής από την οποία προέρχεται αυτό. Ανακαλώντας παλαιότερες συζητήσεις μας, τονίσαμε τη σημασία των παραπάνω στοιχείων για την

αξιοπιστία και ποιότητα μιας ψηφιακής βιβλιοθήκης και θυμηθήκαμε ότι πολλά από τα κείμενα που αναρτώνται σε διάφορους ιστοχώρους στο διαδίκτυο δεν πληρούν τις προδιαγραφές αυτές. Επίσης, σχολιάστηκε θετικά ότι ο συγκεκριμένος ιστότοπος έχει δημιουργηθεί από ένα αξιόπιστο εκπαιδευτικό ίδρυμα και ότι υπάρχει διαφάνεια αναφορικά με τα ονόματα των συνεργατών, τη στοχοθεσία και τη φιλοσοφία του.

Στο σημείο εκείνο τους ενημέρωσα ότι το συγκεκριμένο περιβάλλον θα ήταν ο καθρέφτης μέσα από τον οποίον θα προσεγγίζαμε κατά τις επόμενες ώρες ποιήματα του Σεφέρη τα οποία αναφέρονται σε ανθρώπους που μοιάζουν πολύ με τον άνθρωπο της «[Αφήγησης](#)». Πρόσθεσα ότι οι λόγοι της επιλογής του συγκεκριμένου εργαλείου επρόκειτο να αναδειχθούν σταδιακά μέσα από τη χρήση του.

Προς το παρόν και μέχρι το τέλος της ώρας, περιδιαβήκαμε στο περιεχόμενο και τη δομή του ιστοχώρου της «[Ανεμόσκαλας](#)». Επιλέχθηκε η (δασκαλοκεντρική) λύση της επίδειξης (διανθισμένης, βέβαια, με τις πρώτες παρατηρήσεις των μαθητών) όχι μόνο για λόγους πρακτικούς (είχαμε στη διάθεσή μας έναν διαδραστικό πίνακα και όχι το εργαστήριο πληροφορικής), αλλά και για να μην αποκαρδιωθούν οι μαθητές δοκιμάζοντας μόνοι τους τις δυνατότητες ενός εργαλείου άγνωστου στους περισσότερους. Πάντως, στο σημείο αυτό επιδείχθηκαν μόνο τα στοιχεία εκείνα που συνδέονταν με τη συζήτηση που προηγήθηκε, αλλά και εκείνα που αφορούσαν στον καινούριο όρο με τον οποίον επρόκειτο να έρθουν σε επαφή οι μαθητές και ήταν αναμενόμενο να τους προκαλέσει απορίες, τον όρο «συμφραστικοί πίνακες λέξεων». Η περαιτέρω διερεύνηση του περιβάλλοντος ανατέθηκε στους μαθητές ως ατομική εργασία για την επόμενη φορά, ώστε να επιχειρηθεί σταδιακά η χρήση και εξοικείωση με το ψηφιακό αυτό εργαλείο.

Καταρχάς, με τη βοήθεια των παιδιών παρατηρήσαμε ότι τα στοιχεία που σκόπιμα είχαμε αποσιωπήσει κατά την προηγούμενη προσέγγιση του ποιήματος ήταν, χάρη στο συγκεκριμένο περιβάλλον, στη διάθεσή μας: πατώντας στον υπερσύνδεσμό με τίτλο [Ημερολόγιο Καταστώματος, Α'](#), που βρίσκεται ακριβώς πάνω από το ποίημα, άνοιξε ο κατάλογος όλων των ποιημάτων της εν λόγω συλλογής, στο καθένα

από τα οποία μπορούσαμε μάλιστα να μεταβούμε μέσω των σχετικών υπερσυνδέσμων (με το καθιερωμένο γαλάζιο χρώμα).

Επιλέγοντας τον υπερσύνδεσμο με το όνομα του ποιητή, αποκομίσαμε μια πληρέστερη εικόνα του ποιητικού έργου του Σεφέρη, καθώς εμπρός μας εμφανίστηκαν οι τίτλοι όλων των ποιημάτων, των συλλογών και των συγκεντρωτικών εκδόσεων. Επισημάναμε ότι σε ένα τέτοιο ψηφιακό περιβάλλον, αντί να γυρίζουμε τις σελίδες της έντυπης έκδοσης, μεταβαίνουμε με όποια σειρά θέλουμε στα ποιήματα της εν λόγω συλλογής, επιλέγοντας τους σχετικούς υπερσυνδέσμους. Τονίστηκε πως το μεγάλο πλεονέκτημα του συγκεκριμένου εργαλείου είναι ότι πρόκειται για μια βάση δεδομένων, η οποία επιτρέπει πολλαπλές αναζητήσεις στο ψηφιοποιημένο σώμα κειμένων.

Προκειμένου να αναδειχθεί αυτή η διάσταση, πληκτρολογήθηκε από έναν μαθητή η λέξη «καθρέφτες» στη [μηχανή αναζήτησης](#) του Συμφραστικού Πίνακα του Σεφέρη, την οποία είχαμε συναντήσει κατά την ανάγνωση του ποιήματος στην έντυπη μορφή του. Από τα τρία αποτελέσματα που λάβαμε, οι μαθητές διαπίστωσαν πολύ εύκολα ότι τα δύο πρώτα αφορούσαν στους στίχους 18 και 19 του ποιήματός μας, στο οποίο εμπεριέχεται η λέξη, μέσα στα ευρύτερα συμφραζόμενά της. Έτσι, στο σημείο αυτό προχωρήσαμε στην ερμηνεία του όρου «Συμφραστικός» (Πίνακας Λέξεων) και σημειώσαμε ότι ο Συμφραστικός Πίνακας Λέξεων του Σεφέρη:

- είναι μια βάση δεδομένων στην οποία εμπεριέχεται το σύνολο των ποιημάτων του Σεφέρη,
- αυτή η βάση δεδομένων συνοδεύεται από μια μηχανή αναζήτησης, στην οποία ο χρήστης πληκτρολογεί όποια λέξη επιθυμεί να αναζητήσει. Εφόσον η λέξη αυτή συναντάται σε κάποιο από τα ποιήματα με τη μορφή που την πληκτρολογήσαμε, τη βλέπουμε να εμφανίζεται μπροστά μας μέσα στα συμφραζόμενά της –και μάλιστα τόσες φορές όσες χρησιμοποιείται σε κάθε ποίημα.

Στο σημείο αυτό ζήτησα από έναν μαθητή να έρθει στον πίνακα και να πληκτρολογήσει το θέμα της λέξης συνοδευόμενο από έναν αστερίσκο (*). Τα αποτελέσματα αυξήθηκαν (μπροστά μας εμφανίστηκαν στίχοι που περιείχαν τις λέξεις «καθρέφτες», «καθρέφτη», «καθρέφτης», αλλά και τις μετοχές «καθρεφτισμένα», «καθρεφτισμένο»). Δόθηκε λίγος χρόνος στους μαθητές προκειμένου να μελετήσουν τα προβαλλόμενα αποτελέσματα, και στη συνέχεια αυτοί παρατήρησαν ότι, εφόσον επιθυμούμε να εμφανιστεί μια λέξη σε όλους τους κλιτικούς της τύπους, τότε αφήνουμε ανοιχτά τα όριά της, χρησιμοποιώντας τον αστερίσκο (*). Πρόσθεσα ότι πληκτρολογώντας το ίδιο σύμβολο (*) εμπρός από μια λέξη ή το θέμα της, μπορούμε να διευρύνουμε τα όρια της αναζήτησης προς τα εμπρός και να λάβουμε λέξεις σύνθετες, να επεκτείνουμε τις αναζητήσεις μας σε οικογένειες λέξεων κλπ.

Στο τέλος της διδακτικής ώρας, μοιράστηκε φωτοτυπημένο το [Φύλλο εργασίας 1](#), με την ατομική εργασία διερεύνησης και εμπέδωσης, για την εκπόνηση της οποίας κάθε μαθητής έπρεπε να περιηγηθεί, από τον προσωπικό/οικιακό του υπολογιστή, στον συγκεκριμένο [Συμφραστικό Πίνακα Λέξεων](#) της [Ανεμόσκαλας](#) για το ποιητικό έργο του Γ. Σεφέρη. Για να προσομοιώσουμε τις αυθεντικές συνθήκες επικοινωνίας, κάθε μαθητής κλήθηκε να γράψει ένα σύντομο σημείωμα το οποίο (υποτίθεται ότι) θα το αποστέλλαμε για ανάρτηση στο συγκεκριμένο περιβάλλον και θα απευθυνόταν στον μελλοντικό χρήστη του, παρέχοντάς του οδηγίες για την πλοήγησή του σε αυτό. Κάθε μαθητής, αφού ετοίμαζε το σημείωμά του, θα έπρεπε να το αναρτήσει στο Wiki της τάξης στη σελίδα με τον τίτλο «Γνωρίζω τους Συμφραστικούς Πίνακες Λέξεων».

Οι άξονες που προτάθηκαν προς διερεύνηση ήταν οι εξής:

- ποιες δυνατότητες αναζήτησης μάς παρέχει το περιβάλλον; Έχει προβλεφθεί «Βοήθεια» για τις αναζητήσεις μας σε αυτό;
- Υπάρχει η δυνατότητα να ξεφυλλίσουμε μια συλλογή και να μεταβούμε με τη σειρά από ποίημα σε ποίημα, όπως σε ένα βιβλίο;
- Πώς μεταβαίνουμε από τους στίχους-αποτελέσματα στα ποιήματα;

- Υπάρχουν στοιχεία για τη χρονολόγηση κάθε συλλογής;
- Παρέχονται μέσα από το περιβάλλον στοιχεία για τον βίο του ποιητή;
- Δίνονται στοιχεία για τα χαρακτηριστικά του έργου του;
- Παρατίθεται βιβλιογραφία;
- Ποια «φίλτρα» μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε, για να περιορίσουμε ή να αυξήσουμε τα αποτελέσματα της αναζήτησής;
- Ποιοι είναι οι τρόποι σήμανσης του υλικού; Τι σημαίνει, για παράδειγμα, η συντομογραφία «ΣΕΦ_ΗΚΑ01_00_0013», στο αποτέλεσμα που παίρνουμε αν πληκτρολογήσουμε «αφήγηση» στη μηχανή αναζήτησης;

Υπενθυμίσαμε στα παιδιά ότι ήμασταν όλοι (εκπαιδευτικός και συμμαθητές τους) στη διάθεσή τους για οποιαδήποτε απορία έθεταν μέσω του Wiki.

4^η ώρα

Το μάθημα αυτό πραγματοποιήθηκε στην αίθουσα διδασκαλίας, με χρήση του διαδραστικού συστήματος διδασκαλίας, ώστε η ανάγνωση των σημειωμάτων που ετοίμασαν στο σπίτι τους τα παιδιά να συνοδεύεται από παράλληλη επίδειξη του ιστοχώρου της «[Ανεμόσκαλας](#)» από τους μαθητές που έλαβαν τον λόγο.

Κρίθηκε σκόπιμο να αφιερωθεί το μεγαλύτερο μέρος της συγκεκριμένης διδακτικής ώρας στις παρουσιάσεις των εργασιών αυτών, ώστε να επιλυθούν τυχόν απορίες που γεννήθηκαν σε όσους εκπόνησαν στο σπίτι τους την ατομική εργασία παρουσίασης του περιβάλλοντος, αλλά και για να έχουν τη δυνατότητα όσα παιδιά δεν μπόρεσαν –για διάφορους λόγους– να προσπελάσουν τον ιστοχώρο να κατανοήσουν τη λειτουργία του, χάρη στην επίδειξή του από τους συμμαθητές τους.

Σημειώνεται ότι, όσον αφορά στη χρήση των ΤΠΕ, με τη συγκεκριμένη δραστηριότητα σταθήκαμε στο επίπεδο της τεχνικής διάστασης, καθώς παρουσιάστηκε στους μαθητές το συγκεκριμένο ψηφιακό περιβάλλον. Επιχειρήθηκε, ωστόσο, όπου ήταν εφικτό, να προχωρήσουμε σε κάποιες παρατηρήσεις σχετικά με τα νέα στοιχεία που κομίζει το συγκεκριμένο εργαλείο σε σχέση με την έντυπη εκδοχή της ποιητικής συλλογής.

Σε ενδεχόμενη ένσταση ότι αφιερώθηκε πολύς χρόνος στην παρουσίαση ενός ψηφιακού εργαλείου, ενώ το μάθημά μας δεν είναι μάθημα πληροφορικής, θα απαντούσαμε ότι η ευχερής αξιοποίηση του συγκεκριμένου περιβάλλοντος από τους μαθητές (και τους εκπαιδευτικούς) είχε (και έχει στο μέλλον) να τους προσφέρει πολλαπλά οφέλη στο επίπεδο:

- των γνώσεων για τη λογοτεχνία, καθώς το περιβάλλον δεν παρέχει απλώς τη δυνατότητα πολλαπλών αναζητήσεων σε ολόκληρο το ποιητικό έργο δέκα μειζόνων νεοελλήνων ποιητών, αλλά συνοδεύεται από τις απαραίτητες γραμματολογικές πληροφορίες και από αποσπάσματα έγκυρων μελετών για το έργο τους. Επομένως, η «Ανεμόσκαλα» και γενικότερα οι Ψηφίδες, στις οποίες εντάσσεται αυτή, μπορούν να λειτουργήσουν ως ψηφιακοί χώροι εργασίας, ιδίως στις περιπτώσεις που δεν υπάρχουν διαθέσιμες βιβλιοθήκες εμπλουτισμένες με το κατάλληλο υλικό για τη μελέτη μας,
- των νέων γραμματισμών, καθώς, όπως κάθε ψηφιακό περιβάλλον, έτσι και το εξεταζόμενο έχει τη δική του δομή, χρησιμοποιεί τους δικούς του κώδικες και σύμβολα και προϋποθέτει διαφορετικές αναγνωστικές πρακτικές σε σχέση με τα έντυπα,
- των ταυτοτήτων μαθητών και εκπαιδευτικών, καθώς περιβάλλοντα όπως αυτό ευνοούν τη μετατροπή της παραδοσιακής τάξης σε κοινότητα αναγνωστών, καθώς ενθαρρύνουν τη διερευνητική μάθηση και επιτρέπουν την πρόσβαση σε πληθώρα υλικού που δεν ήταν έως τώρα εύκολα προσπελάσιμο.

Οι μαθητές, λαμβάνοντας εκ περιτροπής τον λόγο, διάβασαν τα κείμενα που έγραψαν στο σπίτι τους και παρουσίασαν, με τη χρήση του διαδραστικού πίνακα, στους συμμαθητές τους το περιβάλλον του Συμφραστικού Πίνακα Λέξεων του ποιητικού έργου του Γ. Σεφέρη, που συμπεριλαμβάνεται στην «Ανεμόσκαλα». Η δική μου παρέμβαση περιορίστηκε στα σημεία που απαιτούσαν διευκρινίσεις, ιδίως για ζητήματα ορολογίας (για παράδειγμα, ήταν δύσκολο να γνωρίζουν ή να θυμούνται οι περισσότεροι από αυτούς τι σημαίνει motto, οπότε ανέλαβα να τους το εξηγήσω).

Ακολουθεί κείμενο μαθήτριας που ανταποκρίθηκε στο ζητούμενο, ακολουθώντας τις οδηγίες του [Φύλλου εργασίας 1](#). Στον Φάκελο Τεκμηρίων 2 παρατίθεται μία ακόμη εργασία, στην οποία ένας μαθητής πήρε την πρωτοβουλία να αξιοποιήσει το πρόγραμμα δημιουργίας παρουσιάσεων και να επιδείξει το περιβάλλον μέσα από στιγμιότυπα της οθόνης του υπολογιστή, στα οποία πρόσθεσε σχόλια.⁵

Το Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας αποφάσισε να δημιουργήσει ένα ψηφιακό περιβάλλον με τίτλο [Ανεμόσκαλα](#), το οποίο δίνει πρόσβαση στο ποιητικό έργο σημαντικών Ελλήνων ποιητών του 19ου και του 20ου αιώνα.

Ο χρήστης μπορεί να πληκτρολογήσει όποια λέξη επιθυμεί να αναζητήσει στη [μηχανή αναζήτησης](#) που υπάρχει στο κέντρο της σελίδας. Εάν υπάρξει κάποια δυσκολία, μπορεί να πατήσει το

εικονίδιο . Εκεί υπάρχουν οι κατάλληλες [πληροφορίες](#), για όλα τα είδη αναζήτησης.

Ο ενδιαφερόμενος μπορεί να διαλέξει και να ψάξει στο έργο όποιου ποιητή επιθυμεί ή να αναζητήσει μια λέξη στο έργο ενός ποιητή. Όταν ο χρήστης πληκτρολογήσει στη μηχανή αναζήτησης τη λέξη που επιθυμεί, αμέσως εμφανίζονται τα σχετικά αποτελέσματα. Εάν θέλει να διαβάσει ολόκληρο το ποίημα μπορεί να πατήσει το σύνδεσμο που βρίσκεται στην αριστερή πλευρά κάθε αποτελέσματος. Αφού διαλέξει το ποίημα που θέλει να διαβάσει, μπορεί με τη βοήθεια των βελών να μεταβεί στο επόμενο ποίημα. Χωρίς κανένα κόστος, μπορεί να ξεφυλλίσει όλη τη συλλογή!

Όταν ο αναγνώστης διαλέξει το όνομα του ποιητή που επιθυμεί, ανοίγει η [αρχική σελίδα](#) που αφορά τον ποιητή αυτόν, όπου

⁵ Βλ. στον Φάκελο Τεκμηρίων τον υποφάκελο `katreftis_tekm_2`, ο οποίος περιλαμβάνει το αρχείο `katrefit_tekm_2_spl_parousias.ppt`.

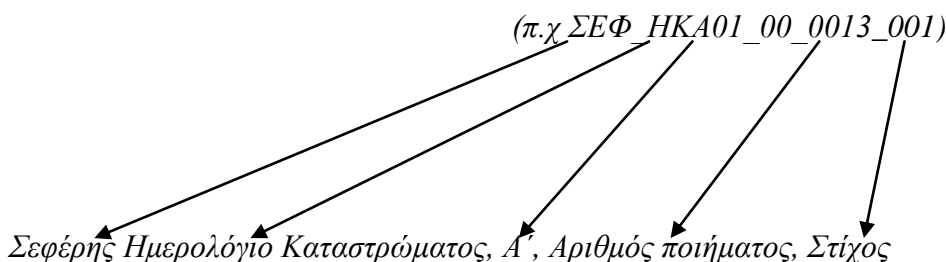
εμφανίζονται κατάλογος των ποιητικών συλλογών του ποιητή αυτού με τη χρονολογία έκδοσής τους. Εκτός απ' αυτά, όποιοι ενδιαφέρονται να μάθουν πληροφορίες σχετικά με τη ζωή του ποιητή, μπορούν να επιλέξουν το εικονίδιο που υπάρχει δίπλα στο όνομα του και γράφει «Για τη ζωή και το έργο του». Για να μάθει ο χρήστης πληροφορίες «Για το ποιητικό έργο του ποιητή», πρέπει να πατήσει στο ομώνυμο εικονίδιο.

Επιλέγοντας «Για τη ζωή και το έργο του» κάτω από τις φωτογραφίες του ποιητή υπάρχουν οι καρτέλες «Χρονολόγιο», «Εργοβιογραφικό» και «Βιβλιογραφία». Στην αριστερή στήλη του χρονολογίου, βρίσκονται οι σημαντικότερες χρονολογίες της ζωής του και δίπλα τα γεγονότα που συνέβησαν κατά τη διάρκεια της ζωής του ποιητή. Στη δεύτερη καρτέλα, υπάρχουν στοιχεία για το έργο του και στην τρίτη υπάρχουν δύο υποενότητες. Διαλέγοντας «Βιβλιογραφία-Δικτυογραφία», έχουμε στη διάθεσή μας, εκτός από σημαντικές διαδικτυακές διευθύνσεις, ηχητικά αποσπάσματα, όπου ο ίδιος ο ποιητής ή κάποιος άλλος διαβάζουν ποιήματα, αποσπάσματα από συνεντεύξεις και άλλες ενδιαφέρουσες και χρήσιμες πληροφορίες.

Στο περιβάλλον υπάρχουν ορισμένα φίλτρα, τα οποία αυξάνουν ή περιορίζουν τα αποτελέσματα. Εάν κάποιος θέλει να βρει μια λέξη την οποία τη χρησιμοποιούν όλοι ποιητές σε πολλά ποιήματα τους θα πρέπει να ανατρέξει στην αρχική σελίδα της «Ανεμόσκαλας». Αν βάλει έναν αστερίσκο στο θέμα της λέξης (π.χ. καθρέφτ*), τότε λαμβάνει τη λέξη σε όλους τους κλιτικούς τύπους που συναντάται στο έργο κάθε ποιητή. Αν θέλει να περιορίσει τα αποτελέσματα, θα πατήσει «Ακριβής αναζήτηση» ή «Ποιητές». Υπάρχουν, επίσης, ειδικά φίλτρα.

Η ομάδα εργασίας χρησιμοποιεί συντομογραφίες, έτσι ώστε να ταξινομηθεί το υλικό και να μη μπερδεύονται οι χρήστες.

Κατά την παρουσίαση του περιβάλλοντος από τους μαθητές, επισημάνθηκαν και συζητήθηκαν οι δυνατότητες ενός ηλεκτρονικού συμφραστικού πίνακα λέξεων. Συγκεκριμένα, ο Συμφραστικός Πίνακας Λέξεων του Σεφέρη (όπως και κάθε ποιητή που ανθολογείται στο περιβάλλον της Ανεμόσκαλας) μάς προσφέρει καταρχάς τη δυνατότητα να αναζητήσουμε συγκεκριμένες λέξεις μέσα στα συμφραζόμενά τους. Η δυνατότητα είναι ιδιαίτερα χρήσιμη κατά τη μελέτη του έργου ενός ποιητή, καθώς μας επιτρέπει να αναζητήσουμε με ευκολία θέματα ή μοτίβα της ποίησής του: π.χ. *νύχτα, θάνατος, άγγελος, αγάλματα* κλπ.

Τα παιδιά αξιολόγησαν τη λειτουργικότητα της «βοήθειας» για τη μηχανή αναζήτησης, δηλαδή την καρτέλα που ανοίγει μέσω του σχετικού διεθνούς συμβόλου για τις πληροφορίες. Στο πλαίσιο των γενικότερων γραμματισμών για τις ΤΠΕ, συζητήσαμε μαζί τους σύντομα για την επιλογή του εν λόγω συμβόλου αντί για τη λέξη «βοήθεια»: κάθε ηλεκτρονικό περιβάλλον υπακούει σε δικούς του ή κοινούς κώδικες, αλλά προπάντων στις επιλογές των σχεδιαστών του.

Στη συνέχεια, κάποιος μαθητής παρατήρησε ότι τα βέλη «μπροστά-πίσω», που υπάρχουν πάνω δεξιά από τον τίτλο του ποιήματος, μάς επιτρέπουν να μεταβαίνουμε γραμμικά, με τη σειρά, από το πρώτο στο δεύτερο ποίημα της συλλογής κ.ό.κ., όπως σε μια έντυπη έκδοση. Μια τέτοια δυνατότητα ανταποκρίνεται σε παλαιότερες κατακτημένες δεξιότητες και πρακτικές των χρηστών (όλοι έχουμε μάθει να ξεφυλλίζουμε ένα έντυπο βιβλίο) και αποτελεί εναλλακτικό τρόπο μετάβασης πλάι στην καινοφανή (μη γραμμική) επιλογή μετάβασης μέσω των υπερσυνδέσμων μέσω

του καταλόγου των ποιημάτων ή του πίνακα των αποτελεσμάτων κάθε αναζήτησής μας.

Αφού τονίσαμε τα νέα δεδομένα που δημιουργούνται πλέον στις πρακτικές της ανάγνωσης, ο μαθητής που είχε τον λόγο επέδειξε στους συμμαθητές του τον τρόπο με τον οποίον «ανοίγουμε» ένα ποίημα, πώς δηλαδή μεταβαίνουμε από τον πίνακα αποτελεσμάτων της αναζήτησής μας σε αυτό, δεξιότητα ήδη κατακτημένη από όσους συνηθίζουν να χρησιμοποιούν μηχανές αναζήτησης. Επισημάνθηκε στο σημείο αυτό πως ο πίνακας αποτελεσμάτων δίνει μια αποσπασματική εικόνα των ποιημάτων (εμφανίζεται η λέξη-όρος της αναζήτησης μέσα στα συμφραζόμενα δύο ή τριών το πολύ στίχων). Όμως, χάρη στη δυνατότητα μετάβασης στο πλήρες κείμενο κάθε ποιήματος, αποκαθίσταται η απαιτούμενη ενότητα.

Ακολούθως, περάσαμε στις υποενότητες που συμπληρώνουν την «[Ανεμόσκαλα](#)» και μας επιτρέπουν να μελετήσουμε ποιήματα, συλλογές ή όλο το έργο ενός ποιητή, μέσα στην *ιστορικότητά* τους. Μαθητές έλαβαν εκ περιτροπής τον λόγο και έδειξαν στους συμμαθητές τους τις ενότητες για τον βίο και το έργο του ποιητή. Μέσω της ενότητας «[Η ζωή και το έργο](#)» του ποιητή, μεταβαίνουμε στη σελίδα με φωτογραφικό υλικό και χρονολόγιο για τον ποιητή. Κατόπιν, ανοίξαμε τις καρτέλες «[εργοβιογραφικό](#)» και «[βιβλιογραφία](#)» και παρουσιάστηκε το περιεχόμενό τους, ώστε να ολοκληρωθεί η κυρίως παρουσίαση του ιστοχώρου εργασίας.

Κατά το προηγούμενο μάθημα, είχαμε διαπιστώσει τις δυσκολίες που προκαλούνται αν επιχειρήσουμε να προσεγγίσουμε ένα κείμενο αποκομμένο από τα ιστορικά και κοινωνικά συμφραζόμενα της εποχής της δημιουργίας του. Μετά την περιδιάβασή μας στις παραπάνω υποενότητες της ενότητας «[Η ζωή και το έργο](#)» οι μαθητές επισήμαναν ότι πλέον έχουμε στη διάθεσή μας περισσότερα εφόδια στην προσπάθειά μας να γνωρίσουμε το έργο ενός ποιητή. Ξαναγυρνώντας στη μεταφορά η οποία συνέχει το συγκεκριμένο σενάριο, τονίσαμε ότι ο *καθρέφτης* μέσα από τον οποίον θα επιχειρούσαμε στο εξής να περάσουμε στην ποίηση του Σεφέρη δεν θα

ήταν τόσο αποσπασματικός και θρυμματισμένος όσο κατά τη δεύτερη ώρα του σεναρίου αυτού.

Υπενθύμισα στα παιδιά ότι στον συγκεκριμένο ιστοχώρο υπάρχουν οι συμφραστικοί πίνακες λέξεων άλλων δέκα ποιητών, δομημένοι με τον ίδιο ακριβώς τρόπο, και επομένως, ό,τι παρουσιάστηκε στο συγκεκριμένο μάθημα ισχύει και για όλους τους υπόλοιπους συμφραστικούς πίνακες του ιστοχώρου (μόνο στην περίπτωση του Σινόπουλου δε δίνεται η δυνατότητα μετάβασης από τον στίχο σε ολόκληρο το ποίημα για λόγους πνευματικών δικαιωμάτων). Πρόσθεσα ότι το περιβάλλον δίνει τη δυνατότητα σύνθετης αναζήτησης μιας λέξης στους συμφραστικούς πίνακες του έργου όλων αυτών των ποιητών.

Εν κατακλείδι, έθεσα το παρακάτω ερώτημα: *ποιο πλεονέκτημα μας προσφέρει η συγκεκριμένη τεχνολογία, η οποία μας επιτρέπει να αναζητούμε συγκεκριμένες λέξεις ή στοιχεία σε ένα ολόκληρο σώμα κειμένων; Τα παιδιά τόνισαν ότι είναι πλέον εύκολες (και καθόλου χρονοβόρες) οι αναζητήσεις μας για αυτά τα στοιχεία.*

Επειδή από αρκετούς μαθητές τέθηκε το ερώτημα σχετικά με τη λειτουργία των επιλογών «Κατάλογοι λέξεων» και «Ειδικά κριτήρια», προχωρήσαμε σε σύντομη επίδειξή τους. Έτσι, διαπιστώσαμε ότι, εκτός από την πληκτρολόγηση μιας λέξης ή ενός μέρους της στη μηχανή αναζήτησης, υπάρχουν «φίλτρα» που μας βοηθούν να περιορίσουμε την αναζήτηση μας. Έτσι:

- μας δίνεται η δυνατότητα αναζήτησης (όλων των λεκτικών τύπων στα ποιητικά άπαντα του Σεφέρη, για παράδειγμα) ανά γράμμα της αλφαβήτου (όλες οι λέξεις που αρχίζουν από Α, Β, Γ, κ.ο.κ.) ή ανά ποιητική συλλογή,
- μπορούμε να περιορίσουμε την αναζήτησή μας (μέσω των καταλόγων λέξεων οι οποίοι έχουν προβλεφθεί κατά τη δημιουργία του περιβάλλοντος) μόνο:
 - ✓ στους τίτλους και υπότιτλους των συλλογών ή των ποιημάτων,
 - ✓ στους τίτλους έργων άλλων συγγραφέων (π.χ. μέσω της σχετικής αναζήτησης στον συμφραστικό πίνακα του Σεφέρη, παίρνουμε τα αποτελέσματα «Ερωτόκριτο(ς)» και «Ιλιάδα»),

- ✓ στις αρχαίες ή τις ξένες λέξεις που συναντώνται στο ποιητικό έργο ενός ποιητή,
 - ✓ στα κύρια ονόματα που εμφανίζονται στο έργο του,
 - ✓ ή στις λέξεις που εμπεριέχονται σε ποιήματα που έχει μεταφράσει ο εξεταζόμενος ποιητής, στην προκειμένη περίπτωση ο Σεφέρης.
- έχουμε, τέλος, τη δυνατότητα να επεκτείνουμε τις αναζητήσεις μας πέρα από τα ποιήματα ή τις λέξεις που έχουν συμπεριληφθεί στους ΣΠΛ, όπως οι τίτλοι ή οι υπότιτλοι, στα εξής:
 - ✓ στις αφιερώσεις, τα motti και τις προμετωπίδες των ποιημάτων, που δεν έχουν συμπεριληφθεί στο κύριο σώμα κάθε ΣΠΛ,
 - ✓ στα παρακειμενικά στοιχεία των ποιημάτων (σκηνικές οδηγίες, τοποχρονολογίες κλπ.),
 - ✓ σε ονόματα των συγγραφέων έργα των οποίων έχει μεταφράσει ο ποιητής που μας ενδιαφέρει και συμπεριλαμβάνονται στο συγκεκριμένο σώμα κειμένων.

Επίσημα στο σημείο αυτό ότι όλα τα στοιχεία, ακόμη και τα παρακειμενικά ή τα περικειμενικά, έχουν τη σημασία τους και μπορούν να μας βοηθήσουν να προσεγγίσουμε επαρκέστερα ένα ποίημα ή γενικότερα το έργο ενός ποιητή. Κατά συνέπεια, η πρόβλεψη των δημιουργών του συγκεκριμένου περιβάλλοντος να τα συμπεριλάβουν (υπό προϋποθέσεις) στις δυνατότητες αναζήτησης φανερώνει τον επιμελή σχεδιασμό, την ποιότητα και αξιοπιστία του ιστοχώρου.

Ιδιαίτερη αναφορά έγινε στους τρόπους σήμανσης, αφενός, για να καταδειχθούν οι απαιτήσεις μιας βάσης δεδομένων, αφετέρου (και κυρίως), για να προσπαθήσουν τα παιδιά, κατακτώντας τον συγκεκριμένο γραμματισμό, να εικάζουν στο εξής επιτυχημένα τη σημασία των συντομογραφιών που χρησιμοποιούνται στο συγκεκριμένο περιβάλλον. (Για παράδειγμα, όταν επιχειρούν στο μέλλον σύνθετες αναζητήσεις σε ΣΠΛ του έργου περισσότερων του ενός ποιητών στην Ανεμόσκαλα να είναι σε θέση να αντιλαμβάνονται ότι η συντομογραφία ΣΕΦ αφορά στον Σεφέρη,

η συντομογραφία ΣΛΜ τον Σολωμό κ.ο.κ., και ότι, από την άλλη, η συντομογραφία ΗΚΑ αναφέρεται στο πρώτο «Ημερολόγιο καταστρώματος», καθώς υπάρχουν και άλλες δύο ομώνυμες συλλογές του Σεφέρη).

Ανακεφαλαιώνοντας το συγκεκριμένο μέρος του μαθήματός μας, καταλήξαμε στο συμπέρασμα ότι στον ψηφιακό κόσμο των πολυτροπικών κειμένων και των ποικίλων σημειωτικών πόρων, τα πάντα (κώδικες, σύμβολα, συντομογραφίες) έχουν την αξία και τη λειτουργία τους, και ότι οφείλουμε να κατακτούμε τους σχετικούς γραμματισμούς, ώστε να διεξερχόμαστε στο μέλλον με άνεση ανάλογα περιβάλλοντα.

Δέκα περίπου λεπτά πριν χτυπήσει το κουδούνι, προέτρεψα τους μαθητές να ξαναδούμε ακόμη μια φορά το ποίημα «[Αφήγηση](#)» στην ψηφιακή του μορφή. Τους ζήτησα να παρατηρήσουν το ποίημα και να πουν αν είχαμε έως εκείνη τη στιγμή αξιοποιήσει όλα τα στοιχεία που μας παρέχει το περιβάλλον για αυτό. Κάποιος μαθητής επισήμανε την ύπαρξη ενός αστερίσκου, για τον οποίον δεν είχε γίνει καθόλου λόγος. Τα παιδιά είναι εξοικειωμένα με τη χρήση του συγκεκριμένου συμβόλου στα σχολικά εγχειρίδια (στην έντυπη και ψηφιακή τους μορφή) για την εξήγηση λέξεων, παροχή επιπλέον πληροφοριών κλπ. και έτσι ένιωσαν έκπληξη, όταν, περνώντας τον κέρσορα πάνω από τον αστερίσκο του πρώτου στίχου, διαπιστώσαμε ότι προβάλλεται η εξής σημείωση του ποιητή: «(Σημείωση του ποιητή) στ. 1 κέ. Είναι ένα σκίτσο grotesco του Ελπήνορα· ίσως μάλιστα να είναι αυτός ο πιο συγγενικός με τον ομώνυμο της ‘Κίχλης’».

Τέθηκαν τα ακόλουθα ερωτήματα: *γιατί άραγε να ένιωσε ο ποιητής την ανάγκη να προσθέσει αυτή τη σημείωση; Μήπως ήθελε να κατευθύνει την ανάγνωσή μας προς μία συγκεκριμένη κατεύθυνση; Προς τα πού όμως; Τι ήταν αυτός ο Ελπήνορας, που μάλιστα, κατά δήλωση του ποιητή, επανεμφανίζεται στην Κίχλη;* Για τη διαλεύκανση της σημείωσης, θα έπρεπε να ψάξουν τα ίδια τα παιδιά μέσα στο περιβάλλον που μόλις τους παρουσιάστηκε με οδηγό το [Φύλλο εργασίας 2](#), που τους διανεμήθηκε ως ομαδική εργασία για το σπίτι. Τίτλος του εξεταζόμενου θέματος για την επόμενη

φορά ήταν: «Ποιος ήταν ο Ελπήνορας; Γιατί, άραγε, τον διάλεξε ως ποιητικό ήρωα ο Σεφέρης;»

Πρότεινα στα παιδιά να συγκροτήσουν τρεις ομάδες, οι οποίες θα συνεργάζονταν ασύγχρονα μέσω του Wiki. Αποστολή καθεμιάς από αυτές τις ομάδες θα ήταν μέχρι το επόμενο μάθημα να εκπονήσει συνεργατικά μια σύντομη παρουσίαση (σε PowerPoint ή χρησιμοποιώντας όποιο άλλο λογισμικό ήθελε) για ένα από τα παρακάτω θέματα σχετικά με τον Ελπήνορα: η πρώτη ανέλαβε να ψάξει υλικό για τον Ελπήνορα ως μυθικό ή λογοτεχνικό ήρωα και ως σύμβολο, μέσω μιας μηχανής αναζήτησης (π.χ. της Google), εκτός του περιβάλλοντος της «Ανεμόσκαλας», η δεύτερη να ανακαλύψει ποιήματα που σχετίζονται με αυτόν μέσα στους συμφραστικούς πίνακες λέξεων της «[Ανεμόσκαλας](#)» και η τρίτη να διεξέλθει το δεύτερο κεφάλαιο από τη μελέτη του Γ.Π. Σαββίδη *Μεταμορφώσεις του Ελπήνορα*, για την οποία υπάρχει [υπερσύνδεσμος](#) στο περιβάλλον των [Ψηφίδων](#) του Κέντρου Ελληνικής Γλώσσας (στην ενότητα «[Πρόσωπα και Θέματα της ΝΕ Λογοτεχνίας](#)») και να μας μιλήσει για τον, κατά Σαββίδη, σεφερικό Ελπήνορα.

Γιατί, όμως ανατέθηκαν τρεις διαφορετικές εργασίες, πρακτική με την οποία δεν είναι εξοικειωμένες τις περισσότερες φορές οι τάξεις μας; Στο σημείο αυτό, εξέφρασα στους μαθητές την πεποίθησή μου ότι η πολυπόθητη συνεργασία, την οποία συνεχώς ευαγγελιζόμαστε, δεν μπορεί να αποτελεί μονίμως απλή ευχή, αλλά η υλοποίησή της απαιτεί συντονισμό όλων των μελών ενός συνόλου και συνεισφορά του καθενός από αυτά στις εργασίες που του έχουν ανατεθεί. Εξήγησα στα παιδιά ότι, στην προκειμένη περίπτωση, η πληθώρα του σχετικού υλικού απαιτεί επιμερισμό του και προσπέλασή του από επιμέρους ομάδες. Το πλεονέκτημα που διέθετε η τάξη για την εκπόνηση μιας τέτοιας εργασίας ήταν ότι και στο παρελθόν είχε συνεργαστεί ασύγχρονα μέσω ενός Wiki, επομένως μπορούσαν να προσβλέπουν στην αρωγή του εκπαιδευτικού και των συμμαθητών τους στις όποιες δυσκολίες θα ανέκυπταν.

Μετά από την εξασφάλιση της συναίνεσης της ομάδας στην εκπόνηση του εγχειρήματος, άφησα τα παιδιά να επιλέξουν την ομάδα τους, άρα και το είδος της

εργασίας που θα εκπονήσουν, παρεμβαίνοντας διακριτικά, ώστε οι τρεις ομάδες που τελικά προέκυψαν να είναι ποσοτικά και ποιοτικά (σχετικά) ισοδύναμες.

Ενημέρωσα τα παιδιά για τον χαρακτήρα και τις ιδιαιτερότητες κάθε επιμέρους εργασίας του εξεταζόμενου θέματος. Συγκεκριμένα, η πρώτη απαιτούσε εξοικείωση με τις μηχανές αναζήτησης του διαδικτύου. Μετά την καταγραφή των αποτελεσμάτων της αναζήτησης, η ομάδα έπρεπε να προχωρήσει σε μια πρόχειρη αξιολόγησή τους και στη συνέχεια στην προσπέλαση των σημαντικότερων από αυτά. Κατά τη σύνθεση του υλικού, αναμέναμε από τα μέλη τα ομάδας να μας ενημερώσουν για το περιεχόμενο των δημοφιλέστερων αποτελεσμάτων και να μας προτείνουν τα στοιχεία εκείνα που θα μας επέτρεπαν να σχηματίσουμε μια αξιόπιστη εικόνα του Ελπήνορα. Ως δείγμα γραφής, μάλιστα, θα έπρεπε την εικόνα αυτή να μας την παρουσιάσουν τα ίδια τα μέλη της ομάδας αυτής με υλικό που θα αντλούσαν από αυτά τα αποτελέσματα. Η παρουσίασή τους δεν θα έπρεπε να υπερβαίνει τα επτά λεπτά.

Πρότεινα τη δεύτερη εργασία να την επιλέξουν εκείνοι οι μαθητές που ένιωθαν ότι μπορούν να επιχειρήσουν επιτυχημένες αναζητήσεις στους συμπραστικούς πίνακες της «[Ανεμόσκαλας](#)». Κατά την επτάλεπτη παρουσίασή τους, θα αναμέναμε από αυτούς να μας περιγράψουν τον τρόπο με τον οποίο εργάστηκαν, τους όρους που δοκίμασαν στις αναζητήσεις τους και να καταγράψουν τα ποιήματα που σχετίζονται με το θέμα μας.

Η τρίτη εργασία απευθυνόταν σε παιδιά που ένιωθαν εξοικειωμένα με την ανάγνωση εκτενών θεωρητικών κειμένων. Στόχος τους θα ήταν να κατανοήσουν το κείμενο που τους προτεινόταν για μελέτη και, εντοπίζοντας τα κύρια σημεία του, να ενημερώσουν την ολομέλεια για αυτό (σε μια επτάλεπτη περίπου παρουσίαση).

Συμβούλεψα τα παιδιά να επισκέπτονται τις σελίδες όλων των ομάδων, καθώς από εκεί θα αντλούσαν στοιχεία απαραίτητα για την ολοκλήρωση της δικής τους εργασίας. Για παράδειγμα, τα εισαγωγικά στοιχεία για τη μορφή του Ελπήνορα, με τα οποία θα ερχόταν σε επαφή κυρίως η πρώτη ομάδα (το πρώτο αποτέλεσμα στην

αναζήτησή της είναι το σχετικό [λήμμα](#) (Ελπήνωρ) της Wikipedia) ήταν προαπαιτούμενα για την εργασία των άλλων δύο. Επίσης, τα στοιχεία που θα προσκόμιζε με την εργασία της η τρίτη ομάδα θα βοηθούσαν τη δεύτερη να ανακαλύψει ποιήματα στα οποία, κατά το παράδειγμα της [«Αφήγησης»](#), δε γίνεται ρητά λόγος για τον Ελπήνορα, σχετίζονται ωστόσο με το θέμα μας. Κλείνοντας υπενθύμισα ότι το τμήμα είναι μία κοινότητα από μέλη αλληλοεξαρτώμενα και η σωστή λειτουργία της προϋποθέτει τη συνεργασία αυτών των μελών.

5^η ώρα

Κατά την ώρα αυτήν οι ομάδες που βρίσκονταν στην αίθουσα διδασκαλίας, με τη βοήθεια του διαδραστικού πίνακα, παρουσίασαν διαδοχικά τις εργασίες τους για το θέμα που τους είχε ανατεθεί προς επεξεργασία (*Ποιος ήταν ο Ελπήνορας; Γιατί, άραγε, τον διάλεξε ως ποιητικό ήρωα ο Σεφέρης;*). Υπενθυμίζουμε ότι η εξέταση του θέματος αποτελούσε εξαρχής έναν από τους κύριους στόχους του σεναρίου μας⁶.

Το μάθημα ξεκίνησε με εκπρόσωπο της πρώτης ομάδας, καθώς η δική της εργασία είχε εισαγωγικό/πραγματολογικό/ενημερωτικό χαρακτήρα για τον Ελπήνορα ως λογοτεχνικό πρόσωπο και ως σύμβολο. Κατά τις ημέρες που μεσολάβησαν από την προηγούμενη συνάντηση, υπενθύμισα, μέσω του Wiki, στην πρώτη ομάδα να μην αρκεστεί μόνο στο πρώτο από τα αποτελέσματα, αλλά, κατόπιν συνεννοήσεως μεταξύ των μελών της, να μοιραστεί και να προσπελάσει διαγώνια τα αποτελέσματα των πρώτων σελίδων (τα πλέον δημοφιλή, σύμφωνα με τον τρόπο λειτουργίας των μηχανών αναζήτησης). Ωστόσο, κατά την επτάλεπτη παρουσίαση της πρώτης ομάδας αναδείχθηκε η συνήθης πρακτική των μαθητών να αντλούν στοιχεία μόνο από το λήμμα της [Wikipedia](#), όπου πράγματι δίνεται μια αρκετά σαφής εικόνα για τον ομηρικό Ελπήνορα. Έτσι, δεν αξιοποιήθηκε το υλικό από την ενδιαφέρουσα επιφυλλίδα του Ν. Βαγενά για το θέμα ([Ο Ελπήνωρ μεταμοντέρνος](#)), στην οποία

⁶ Βλ. παραπάνω το πεδίο «Γνώσεις για τον κόσμο και τη λογοτεχνία», σ. 7.

γίνεται εκτενέστατη αναφορά στην παρουσία του Ελπήνορα ως ήρωα ή συμβόλου όχι μόνο στη λογοτεχνία, αλλά και στην καθημερινή ζωή.

Ακολούθησε η παρουσίαση της δεύτερης ομάδας. Η ομάδα αυτή είχε αναλάβει να αναζητήσει ποιήματα σχετικά με τον Ελπήνορα στον [Συμφραστικό Πίνακα](#) του Σεφέρη καθορίζοντας, αν ήταν δυνατόν, μόνη ευρύτερα όρια για τη λέξη/όρο της αναζήτησης, ώστε να της επιστραφούν τα περισσότερα δυνατά αποτελέσματα (πιο συγκεκριμένα να πληκτρολογήσει: Ελπην* και όχι Ελπήνωρ ή Ελπήνορας).

Κατά την παρουσίασή της, η ομάδα αυτή ενημέρωσε τους συμμαθητές της για την παρουσία του Ελπήνορα στην ποίηση του Σεφέρη. Τα μέλη της είχαν καταγράψει τους τίτλους των ποιημάτων του Σεφέρη και των συλλογών από τις οποίες προέρχονταν τα αποτελέσματα. Αυτό που έχει ενδιαφέρον είναι ότι η δεύτερη ομάδα έθεσε στη διάθεση της ολομέλειας και άλλα ποιήματα του Σεφέρη, των οποίων οι ήρωες είναι Ελπήνορες αλλά δεν κατονομάζονται ρητά ως τέτοιοι σε αυτά, αφού εντόπισε τα ποιήματα αυτά χάρη στη βοήθεια της τρίτης ομάδας, που είχε ασχοληθεί με τη μελέτη του Γ.Π. Σαββίδη *Μεταμορφώσεις του Ελπήνορα*. Υπενθυμίζουμε ότι, όταν ανατέθηκε η εργασία, είχα προτείνει μια τέτοιου είδους συνεργασία, ενώ κατά τη διάρκεια των ημερών που μεσολάβησαν, παρότρυνα τους μαθητές προς αυτήν την κατεύθυνση μέσω του Wiki. Έτσι, μετά τις αναρτήσεις μελών της τρίτης ομάδας στο Wiki, τα παιδιά της δεύτερης κατέγραψαν τα ποιήματα τα οποία, κατά δήλωση του Σεφέρη, έχουν ήρωες Ελπήνορες. Συγκεκριμένα, την αναφορά στα ποιήματα αυτά την άντλησαν και την έθεσαν στη διάθεσή τους οι συμμαθητές τους οι οποίοι συμμετείχαν στην τρίτη ομάδα, από τις σελίδες 17-19 της σκαναρισμένης έκδοσης του 1981 (σ. 20-22 στην έντυπη επανέκδοση του 1990).

Υπενθυμίζεται ότι ο ίδιος ο Σεφέρης αναφέρεται στα ποιήματα πριν από την *Κίχλη*, στα οποία εμφανίζεται ο Ελπήνορας ως «ατομικός ή συλλογικός χαρακτήρας»: «[Άρνηση](#)», «[Οι σύντροφοι στον Άδη](#)», «[Μυθιστόρημα Δ΄-Αργοναύτες](#)», «[Αφήγηση](#)», «[Ο Στράτης Θαλασσινός ανάμεσα στους αγάπανθους](#)».

Στη δική της παρουσίαση, η τρίτη ομάδα ενημέρωσε την ολομέλεια, εκτός από τα προαναφερθέντα, για τα εξής:

- ο Σεφέρης, σύμφωνα με τον Σαββίδη, «διάβαζε δημιουργικά την Οδύσσεια τουλάχιστον από το 1925», έξι χρόνια πριν δημοσιεύσει τους «Συντρόφους στον Άδη» (ό.π. 15).
- Ο Σαββίδης παρατηρεί, επίσης, ότι ο Ελπήνωρ εμφανίζεται σε όλα τα ποιήματα του Σεφέρη –εκτός από την *Κίχλη*– ως ομαδικός χαρακτήρας, ως ένα χαρακτηριστικό δείγμα από τους ανάξιους συντρόφους του Οδυσσέα, που, κατά τον Σεφέρη, «δεν είναι ήρωες, είναι Ελπήνορες». Στο σημείο αυτό έγραφα στον πίνακα τη λέξη «αντιήρωας». Μας ενδιέφεραν οι χαρακτηρισμοί που αποδίδει στους *αντιήρωες* αυτής της κατηγορίας ο ίδιος ο ποιητής: «Δε λέω: αγαπητοί ή αξιοθαύμαστοι· λέω: *συμπαθητικοί*, αισθηματικοί, μέσοι, και σπαταλημένοι» (1981 και Σεφέρης 1984: 39). Και παρακάτω: «έχω την εντύπωση πως αυτός ο τρυφερός μέσος άνθρωπος πάει να γίνει ο πιο συγκινητικός από όλα τα πρόσωπά μου, ίσως γιατί συμβολίζει αυτούς που δηλώνουμε με την καθημερινή μας ομιλία με το επιφώνημα “ο κακομοίρης”. Ωστόσο, ας μην ξεχνούμε πως οι άκακοι αυτοί άνθρωποι, επειδή ακριβώς είναι εύκολοι, είναι συχνά οι καλύτεροι φορείς του κακού που έχει αλλού την πηγή του» (ό.π. 19=40). Οι μαθητές ζήτησαν διευκρινίσεις για καθέναν από τους παραπάνω χαρακτηρισμούς και τις παρακολούθησαν με μεγάλη προσήλωση.
- Οι μαθητές της τρίτης ομάδας πληροφόρησαν την ολομέλεια ότι ο Σαββίδης παραπέμπει τον αναγνώστη και σε άλλα ποιήματα του Σεφέρη ή άλλων ποιητών στα οποία εμφανίζονται ήρωες με τα χαρακτηριστικά του Ελπήνορα. Ενημέρωσα τα παιδιά ότι αυτά τα ποιήματα δε θα μας απασχολήσουν, αλλά ότι αξίζει να συγκρατήσουμε πόσο η συγκεκριμένη λογοτεχνική μορφή απασχόλησε την ποίηση του 20^{ού} αι.

Μετά από την τρίτη παρουσίαση, αναφέρθηκα στην τάση των ποιητών της εποχής αυτής (στο πλαίσιο του μοντερνισμού) να ξαναδιαβάσουν και να χρησιμοποιούν τους αρχαίους μύθους, μεταφέροντάς τους στη σύγχρονη πραγματικότητα, ώστε να μιλήσουν για αυτήν (στόχοι για τη λογοτεχνία). Ενημέρωσα, μάλιστα, την ολομέλεια για τη [σχετική ιστοσελίδα](#) στις Ψηφίδες, από όπου μπορούσαν στη συνέχεια τα παιδιά να αντλούν στοιχεία για τα χαρακτηριστικά του συγκεκριμένου ρεύματος (ιδίως από το έργο του [Νάσου Βαγενά «Για έναν ορισμό του μοντέρνου στην ποίηση»](#), Αθήνα: Στιγμή, 16-17). Στο θέμα επανήλθαμε προς το τέλος του σεναρίου μέσω ανάρτησης στο Wiki.

Λίγο πριν χτυπήσει το κουδούνι, προχωρήσαμε σε ανακεφαλαίωση όσων προηγήθηκαν, με την οποία προοικονομήθηκαν και οι δραστηριότητες των επόμενων ωρών. Υπενθύμισα ότι η αφορμή για την συνεργατική έρευνα που προηγήθηκε δόθηκε από το ποίημα «Αφήγηση», στο οποίο γινόταν λόγος για έναν άνθρωπο που «πηγαίνει κλαίγοντας». Αρχικά, κάθε μαθητής προσέγγισε το ποίημα ατομικά, από την έντυπη έκδοση, χωρίς καθοδήγηση από τον εκπαιδευτικό ή τους συμμαθητές του. Μάλιστα, το ποίημα δόθηκε (σκόπιμα) εντελώς αποκομμένο από τα στοιχεία που θα τον βοηθούσαν να το εντάξει στην εποχή που γράφτηκε. Ωστόσο, κάποια στιγμή τα στοιχεία αυτά τέθηκαν στη διάθεση της ομάδας, όπως και μια σημείωση του ποιητή, που παρατίθεται στον [Συμφραστικό Πίνακα](#) της «Ανεμόσκαλας», η οποία παρείχε μια ενδιαφέρουσα πληροφορία προς αξιοποίηση: ο άνθρωπος της «[Αφήγησης](#)» είναι ένα κωμικά παραμορφωμένο «σκίτσο του Ελπήνορα». Καταδείχθηκε έτσι ότι πέρα από την προσωπική ερμηνεία του καθενός, ο ίδιος ο ποιητής νιώθει κάποτε την ανάγκη να μας καθοδηγήσει, παρέχοντάς μας στοιχεία που θεωρεί καθοριστικά για μια πληρέστερη επαφή μας με τα ποιήματά του.

Ένα εξίσου σημαντικό στοιχείο διαφοροποίησης που αναδείχθηκε ήταν στον τρόπο εργασίας: ξαναγυρίζοντας στο ποίημα, χάρη σε δύο ψηφιακά περιβάλλοντα, την «[Ανεμόσκαλα](#)» και το Wiki, επιχειρήσαμε να συνεργαστούμε και να ξεπεράσουμε από κοινού (ως αναγνωστική κοινότητα πλέον) τις δυσκολίες που

ανέκυψαν κατά την επαφή μας με την ούτως ή άλλως απαιτητική ποίηση του 20^{ου} αι. Έτσι, η αναφορά στο όνομα του Ελπίνορα μάς ανάγκασε να αναζητήσουμε στοιχεία για τον ήρωα αυτόν. Με τη βοήθεια του διαδικτύου και της μελέτης του Γ.Π. Σαββίδη, πληροφορηθήκαμε (ή θυμηθήκαμε) την αρχική ομηρική εκδοχή του ήρωα και στη συνέχεια, είδαμε πώς την πραγματεύτηκε (και τη μεταμόρφωσε, κατά τον όρο του Σαββίδη) η λογοτεχνία του 20^{ου} αι. Εστιάζοντας στον Σεφέρη, διαπιστώσαμε ότι στη δοκιμή του για το ποίημα *Κίχλη* διατυπώνει ρητά την άποψή του για τους αντιήρωες σαν τον Ελπίνορα: είναι άνθρωποι «*συμπαθητικοί, αισθηματικοί, μέσοι, και σπαταλημένοι*».

Στο σημείο αυτό συζητήσαμε για τις δυσλειτουργίες και τα προβλήματα που αναδείχθηκαν κατά τη συνεργατική δραστηριότητα που προηγήθηκε. Κάποιοι μαθητές δεν συνεισέφεραν στην προσπάθεια της ομάδας τους, με αποτέλεσμα να υπάρχουν ελλείψεις στις εργασίες ή να παραμείνουν σημεία που απαιτούσαν εμβάθυνση. Αντίθετα, τα στοιχεία που έθεσε στη διάθεση της ολομέλειας η τρίτη ομάδα βοήθησαν τη δεύτερη να ολοκληρώσει την εργασία της, αναδεικνύοντας ένα από τα οφέλη της (ασύγχρονης) συνεργασίας των μελών μιας αναγνωστικής κοινότητας, που λειτουργούν συμπληρωματικά μεταξύ τους.

Αφού ολοκληρώθηκαν η ανακεφαλαίωση και ο αναστοχασμός, πρότεινα να προσπαθήσει η ομάδα μας/το τμήμα μας να επιβεβαιώσει τα λεγόμενα του ποιητή και να συμπληρώσει την εικόνα που μας δίνει ο Σεφέρης για την κατηγορία των ανθρώπων που χαρακτηρίζει ως *Ελπίνορες*, μελετώντας κάποια από τα ποιήματα που σχετίζονται με αυτούς, μέσω της «[Ανεμόσκαλας](#)» και των εργαλείων της. Για τον λόγο αυτόν πρότεινα να ανοίξει στο Wiki μια σελίδα, κοινή για την ομάδα/αναγνωστική κοινότητα, με τίτλο: «Οι Ελπίνορες μέσα στον καθρέφτη». Τα παιδιά έπρεπε να επισκέπτονται στη σελίδα μέχρι το επόμενο μάθημα και να γράφουν τα σχόλιά τους ή να αντλούν υλικό για τα ποιήματα «[Άρνηση](#)» και «[Οι σύντροφοι στον Άδη](#)». Η συζήτηση εκεί θα μπορούσε να ξεκινήσει με την ανάρτηση-ερώτηση: *ποια χαρακτηριστικά έχουν οι άνθρωποι που μιλούν στα δύο ποιήματα; Τι βλέπουν άραγε*

μέσα στον καθρέφτη της συνείδησής τους; Μπορούμε τελικά να τους χαρακτηρίσουμε ως Ελλήνορες; Τα ερωτήματα αυτά δόθηκαν μαζί με τα ποιήματα φωτοτυπημένα υπό τον τίτλο [Φύλλο εργασίας 3](#).

Παράλληλα, στη σελίδα του Wiki η οποία δημιουργήθηκε για το θέμα αυτό, τέθηκε το ερώτημα: «σε τι διέφερε η νέα δραστηριότητα που ανατέθηκε από εκείνη του τέλους της πρώτης ώρας. Και στις δύο περιπτώσεις δόθηκε/αν προς επεξεργασία ποίημα/ποιήματα. Είχε, άραγε, αλλάξει κάτι;» Με τα σχόλια της, η ομάδα επισήμανε τα εξής:

- την προηγούμενη φορά κάθε μαθητής αφέθηκε τελείως μόνος· τώρα όλη η τάξη αποτελούσε μία κοινότητα,
- την προηγούμενη φορά οι μαθητές δεν γνώριζαν τα εργαλεία στα οποία μπορούν να ανατρέξουν· τώρα είχαν στη διάθεσή τους την «[Ανεμόσκαλα](#)» και άλλους διαδικτυακούς χώρους,
- την προηγούμενη φορά προσεγγίσαμε το ποίημα ανεξάρτητα από το ιστορικό του πλαίσιο· είχαμε πλέον συνειδητοποιήσει πόσο απαραίτητο είναι να το συνυπολογίσουμε στην ερμηνεία μας.

6^η ώρα

Η τάξη συγκεντρώθηκε στην αίθουσα διδασκαλίας. Τα παιδιά είχαν προετοιμάσει τις ατομικές εργασίες τους για τα χαρακτηριστικά των προσώπων που μιλούν στα ποιήματα «[Άρνηση](#)» και «[Οι Σύντροφοι στον Άδη](#)». Στόχος μας με αυτήν τη δραστηριότητα ήταν να ελέγξουμε:

- κατά πόσο από τις ατομικές αναγνώσεις αρχίσαμε (μέσω του Wiki) να περνάμε σε συνεργατικές,
- πόσο άνετα κινούνταν πλέον τα παιδιά μέσα στο περιβάλλον της «[Ανεμόσκαλας](#)»,
- ποια χαρακτηριστικά απέδωσαν στον Ελλήνορα οι μαθητές και αν είχαν επηρεαστεί τα παιδιά από τις επισημάνσεις του Σεφέρη και του Σαββίδη.

Όπως αναμέναμε:

- στο ερώτημα αν θα μπορούσαμε να χαρακτηρίσουμε ως Ελπήνορες τους «υπομονετικούς της ‘Άρνησης’» (Σεφέρης 1984: 39) και τους «Συντρόφους στον Άδη» οι μαθητές απάντησαν θετικά, καθώς τόσο η επισήμανση του ίδιου του ποιητή όσο και η πορεία της διδασκαλίας έως εκείνη τη στιγμή τούς είχε οδηγήσει σε μια τέτοια ερμηνεία.
- Κάποιοι μαθητές προσέγγισαν τα ποιήματα μέσα στο ιστορικό πλαίσιο της εποχής που γράφτηκαν⁷, κατά την περίοδο του Μεσοπολέμου, λίγο μετά τη Μικρασιατική καταστροφή, περίοδο έντονης θλίψης και απογοήτευσης για τις τύχες του Ελληνισμού.

Πιο συγκεκριμένα, με τη βοήθεια ενός μαθητή, η τάξη διεξήλθε τις αναρτήσεις στη σελίδα του Wiki με τίτλο «Οι Ελπήνορες μέσα στον καθρέφτη», που προβάλλονταν στον διαδραστικό πίνακα. Ζήτησα από την ολομέλεια, επιλέγοντας στοιχεία από αυτές, να συμπληρώσουμε στον καθρέφτη, τον οποίο είχα ζωγραφίσει στον πίνακα, τα χαρακτηριστικά που συγκεντρώνουν οι Ελπήνορες στα ποιήματα αυτά.

Στη συνέχεια, τούς μοίρασα φωτοτυπημένο το [Φύλλο εργασίας 4](#), με ερωτήματα σχετικά με-/και χωρία από το απόσπασμα των *Δοκιμών* που είχε μελετήσει η τρίτη ομάδα σε προηγούμενη διδακτική ώρα (και παρατίθεται στις *Μεταμορφώσεις του Ελπήνορα* του Γ.Π. Σαββίδη) και ζήτησα από την ολομέλεια να τα επιβεβαιώσει ή να τα απορρίψει. Τα ερωτήματα αυτά ήταν:

- Μπορούν πράγματι οι άνθρωποι που μιλούν σε αυτά τα ποιήματα να χαρακτηρισθούν «*συμπαθητικοί, αισθηματικοί, μέσοι και σπαταλημένοι*»;
- Πώς αντιλαμβάνεσθε τις παρακάτω τοποθετήσεις του Σεφέρη;
 - «οι άκακοι αυτοί άνθρωποι, επειδή ακριβώς είναι εύκολοι, είναι συχνά οι καλύτεροι φορείς του κακού που έχει αλλού την πηγή του» και

⁷ Βλ. παραπάνω τους «Στόχους για τη λογοτεχνία», σ. 7.

- «Κάποτε έχω συμπόνια για δαύτον (=τον Ελπήνορα) όμως πιο συχνά έχω μεγάλη αντιδικία για τα μαλακά πράγματα που αντιπροσωπεύει και που νιώθουμε γύρω μας σαν στεκάμενα νερά.» (Σεφέρης 1984: 40-41).

Στο φύλλο εργασίας είχε παρατεθεί και ένα ακόμη χωρίο από το δοκίμιο του Σεφέρη «Μια σκηνοθεσία για την Κίχλη», το οποίο όμως δεν συμπεριλαμβάνεται στη μελέτη του Σαββίδη, άρα δεν το είχαν υπόψη τους οι μαθητές:

Καθώς κι εγώ νομίζω, όλο το ζήτημα είναι πώς θα σεβαστεί κανείς τα γελάδια του ήλιου, πώς θα σεβαστεί το φως της κάθε μέρας που του δίνει ο θεός. Οι σύντροφοι δεν τα σεβάστηκαν, τα 'φαγαν, οι νήπιοι, και χάθηκαν. Τώρα μένουν 'ανίδεοι και χορτάτοι' στον αιώνα· χωρίς γυρισμό [...] σκορπισμένοι, σπαταλημένοι· δεν μπορούνε πια ν' αντικρίσουνε μήτε τον ήλιο, μήτε τον άνθρωπο (Σεφέρης 1984: 52).

Η τάξη συζήτησε διεξοδικά πάνω στα παραπάνω χωρία, συμπληρώνοντας την εικόνα του σφαιρικού, σύμφωνα και με τον Σαββίδη, Ελπήνορα. Έτσι, ανεξάρτητα από την ομάδα στην οποία ανήκαν κατά τις προηγούμενες ώρες οι μαθητές, η ολομέλεια προβληματίστηκε και συζήτησε για τα χαρακτηριστικά αυτού του συλλογικού ήρωα.

Ως ατομικές εργασίες για το σπίτι ανατέθηκαν οι παρακάτω, με την προοπτική, να λάβουν χαρακτήρα ομαδικότερο με την ανάρτησή τους στο Wiki, υπό την έννοια ότι κάθε μαθητής θα μοιραζόταν τις σκέψεις και προσεγγίσεις του με τους συμμαθητές του, γονιμοποιώντας τον προβληματισμό τους, προκαλώντας ενστάσεις ή αφορμή για περαιτέρω διερεύνηση.

Πρώτη εργασία:

- Υπάρχουν τέτοιου είδους άνθρωποι [όπως αυτοί που μιλάνε στα ποιήματα «Άρνηση» και «Οι σύντροφοι στον Άδη»] στις μέρες μας ή ήταν μόνο «παιδιά» της εποχής (ή της φαντασίας) του ποιητή;

Στόχος ήταν, αφενός, να συμπληρωθεί η εικόνα του, κατά Σεφέρη, Ελπήνορα (στόχος για τη λογοτεχνία) και αφετέρου, να περάσουμε σε μια άλλη διάσταση, πιο προσωπική, σχετική με την καθημερινότητα των μαθητών μας, επομένως ικανή να τους κινητοποιήσει περισσότερο: κυκλοφορούν ανάμεσά μας Ελπήνορες ή πέθαναν μαζί με την ηρωική εποχή που τους γέννησε ή την αντιηρωική που τους μεταμόρφωσε; Και αν υπάρχουν, ποιες στάσεις ζωής από αυτές που συναντούμε στην καθημερινότητά μας θα μπορούσαν να χαρακτηρισθούν ως τέτοιες; (γνώσεις για τον κόσμο).

Η συζήτηση άνοιξε ασύγχρονα σε καινούρια σελίδα του Wiki. Τίτλος της: «Υπάρχουν Ελπήνορες σήμερα;».

Δεύτερη εργασία

Με τη δεύτερη εργασία που ανατέθηκε στους μαθητές στόχος ήταν να συνεχίσουν τις αναζητήσεις τους μέσω του συμφραστικού πίνακα σε ποιήματα του Σεφέρη, ώστε να εφαρμόσουν όλα όσα είχαν συζητηθεί σχετικά με τη χρήση του περιβάλλοντος (γραμματισμοί). Συγκεκριμένα, προτάθηκε μια νέα αναζήτηση για όλη την τάξη, που λογιζόταν πλέον ως μία ομάδα-κοινότητα. Βέβαια, και αυτήν τη φορά δόθηκε η λέξη-όρος της αναζήτησης στον συμφραστικό πίνακα, ωστόσο προχωρήσαμε ένα βήμα παραπέρα, όσον αφορά στην αυτενέργεια των μαθητών. Η εργασία αυτή ήταν η εξής:

Ένα από τα ποιήματα που μελετήσαμε επιγράφεται «Οι σύντροφοι στον Άδη». Καθώς στη συζήτησή μας είχε γίνει επανειλημμένος λόγος για τον Ελπήνορα ως ομαδικό χαρακτήρα, τι θα λέγατε να ψάξουμε στον ΣΠΛ του Σεφέρη με οδηγό τη λέξη «σύντροφοι»;

- *Ας δοκιμάσουμε, όμως, την αναζήτηση εκείνη που θα μας επιστρέψει όσο το δυνατόν περισσότερα αποτελέσματα.*
- *Από τα αποτελέσματα αυτά ας επιλέξουμε το ποίημα εκείνο που: α. εκδόθηκε εγγύτερα χρονικά προς τη συλλογή από την οποία προέρχονται η «Άρνηση» και «Οι σύντροφοι στον Άδη», και β. είναι*

το πρώτο στη σειρά από τα ποιήματα-αποτελέσματα που προέρχονται από την ίδια συλλογή.

Η ομάδα μας περιμένει την καθοδήγηση του/της καθενός/καθεμιάς από εσάς, σχετικά με τον τρόπο της αναζήτησης και το ζητούμενο ποίημα.

Καταλαβαίνουμε πως αυτήν τη φορά δεν είχαμε δώσει προς μελέτη κατευθείαν το ποίημα ή (έστω) τον τίτλο του, όπως συνέβη σε προηγούμενες διδακτικές ώρες. Αντίθετα, οι μαθητές έπρεπε να προτείνουν, μέσω του Wiki, μια αναζήτηση με τον όρο **συντροφ*** (χωρίς τόνο, καθώς έτσι θα πάρουμε και το αποτέλεσμα «συντρόφοι») (Σημ.: ακόμη και αν πληκτρολογήσουμε ***συντροφ*** τα αποτελέσματα δεν αλλάζουν). Κατά τον τρόπο αυτόν, μόλις αναρτήθηκαν τα αποτελέσματα της αναζήτησης, η ομάδα παρατήρησε την πληθώρα των αποτελεσμάτων (9 λεμματικοί τύποι από την ευρύτερη οικογένεια ομόθεμων λέξεων).

Στη συνέχεια, οι μαθητές έπρεπε να βρουν ότι το ζητούμενο ποίημα, εκείνο που εκδόθηκε μετά τη *Στροφή* (1931) –τη συλλογή στην οποία ανήκει το ποίημα «[Οι σύντροφοι στον Άδη](#)»– ήταν οι «[Αργοναύτες](#)», το τέταρτο ποίημα από τη συλλογή [Μυθιστόρημα](#) (1935). Για να φτάσουν τα παιδιά στο ζητούμενο ποίημα έπρεπε: α. να ανατρέξουν, με τη βοήθεια των συμμαθητών τους, στην εισαγωγική σελίδα του [Συμφραστικού Πίνακα του Γιώργου Σεφέρη](#), ή στη [βιβλιογραφία](#), ή στον κατάλογο των συλλογών του Σεφέρη (να ανοίξουν την *επιλογή συλλογών* κάτω από τις *επιλογές αναζήτησης*), ή με όποιον άλλον τρόπο επιθυμούσαν, β. στη συνέχεια, από τα αποτελέσματα που προήλθαν από το *Μυθιστόρημα*, να επιλέξουν το συγκεκριμένο ποίημα, καθώς είναι το τέταρτο (τα υπόλοιπα δύο αποτελέσματα ανήκουν στο δέκατο πέμπτο και δέκατο όγδοο ποίημα). Μέσω του Wiki τονίστηκε κάποια στιγμή (αφού καταρχάς είχα θέσει σχετικό ερώτημα, για να προκαλέσω τις εικασίες των μαθητών) ότι η σειρά των ποιημάτων, στη συγκεκριμένη συλλογή, που επιγράφεται *Μυθιστόρημα*, έχει σημασία, για αυτό άλλωστε τα είχε αριθμήσει και ο ίδιος ποιητής (είναι μάλιστα είκοσι τέσσερα, όσες και οι ραψωδίες της *Οδύσσειας*).

Στη σχετική συζήτηση στο Wiki, η ομάδα-τάξη συζήτησε, επίσης, τις διαδρομές της αναζήτησης, με στόχο να αποκτήσει σταδιακά τους σχετικούς **γραμματισμούς**. Μέσω της συζήτησης αυτής, η ολομέλεια ενημερώθηκε σχετικά από τους μαθητές που μπόρεσαν να φτάσουν επιτυχώς στο ζητούμενο ποίημα, συνυπολογίζοντας τη δεύτερη παράμετρο της αναζήτησης. Ακολουθεί στιγμιότυπο από σελίδα του Wiki για την παραπάνω δραστηριότητα:

Μετά από αναζήτηση στον ΣΠΛ του Σεφέρη με οδηγό τη λέξη «σύντροφος» πιστεύω πως το ποίημα που μας ζητείται από το φυλλάδιο είναι οι **«Αργοναύτες»** από την ποιητική συλλογή του Σεφέρη «Μυθιστόρημα».

Κατέληξα σε αυτό το συμπέρασμα χρησιμοποιώντας την εξής τακτική: Αρχικά, μπήκα στον ΣΠΛ του Σεφέρη και έψαξα με τη χρήση της αναζήτησης σε ποια ποιητική συλλογή ανήκουν τα ποιήματα «Αρνηση» και «Οι σύντροφοι στον Άδη». Μόλις βρήκα πως τα δυο αυτά ποιήματα ανήκουν στην ποιητική συλλογή του Σεφέρη, «Στροφή» συνέχισα την αναζήτησή μου πληκτρολογώντας στην αναζήτηση το θέμα της λέξης «σύντροφος» δηλαδή «συντροφ*». Μου εμφανίστηκαν 9 πιθανοί ληματικοί τύποι. Λαμβάνοντας υπόψη ότι η χρονολογία έκδοσης της «Στροφής» ήταν τον Μάιο του 1931 κοίταξα στο link επιλογή συλλογών, πάνω από το περιθώριο των αποτελεσμάτων, όπου υπάρχουν όλες οι ποιητικές συλλογές του Σεφέρη κατά σειρά και είδα ότι μετά την «Στροφή» είναι η «Στέρνα» η οποία δεν περιέχει την λέξη «σύντροφος» μέσα της. Έτσι προχώρησα στην συλλογή «Μυθιστόρημα». Εκεί βρήκα δυο πιθανές απαντήσεις το «ΙΕ» και το «Αργοναύτες» το οποίο είχε το γράμμα Δ. Έτσι κατέληξα ότι η πιθανή απάντηση στο ερώτημα είναι το ποίημα «Αργοναύτες» από την ποιητική συλλογή «Μυθιστόρημα» που εκδόθηκε το 1933, δηλαδή 2 χρόνια μετά την «Στροφή». Από Β.

Μόλις βρεθούμε στην κεντρική σελίδα της «Ανεμόσκαλας» στην αριστερή πλευρά υπάρχουν τα ονόματα των ποιητών. Εμείς διαλέγουμε τον Γιώργο Σεφέρη. Πατάμε το σύνδεσμο με τίτλο «Το ποιητικό του έργο». Παρατηρούμε πως τα ποιήματα «Αρνηση» και «Οι σύντροφοι στον Άδη» ανήκουν στη συλλογή με τίτλο «Στροφή» η οποία εκδόθηκε το 1931. Είναι η πρώτη συλλογή που εξέδωσε ο Σεφέρης σύμφωνα με τη δεξιά λίστα. Έπειτα ακολουθεί η συλλογή «Στέρνα» και «Μυθιστόρημα». Πιο πάνω, στη μηχανή αναζήτησης γράφουμε το θέμα της λέξης "σύντροφος" («σύντροφ*») και διαλέγουμε το φίλτρο «Επιλογή συλλογών» που βρίσκεται κάτω από τη μηχανή αναζήτησης. Παρατηρούμε πως στα αποτελέσματα δεν υπάρχει η συλλογή «Στέρνα» αλλά μόνο η τελευταία παραπάνω. Επομένως, καταλαβαίνουμε πως μόνο στη συλλογή «Μυθιστόρημα» υπάρχουν διάφοροι κλιτικοί τύποι της λέξης «σύντροφος». Το πρώτο ποίημα που υπάρχει είναι το «ΙΗ». Ακολουθούν τα ποιήματα "ΙΕ" και "Αργοναύτες" στα οποία γίνεται αναφορά σε πρόσωπο ("σύντροφος" ή "σύντροφος") Από Χ.

Αφού κατέφυγα στην *Ανεμόσκαλα* επέλεξα τον ποιητή Γ. Σεφέρη. Έπειτα κατέφυγα στις συλλογές και παρατήρησα ότι χρονολογικά μετά τη συλλογή "στροφή" υπάρχει η συλλογή "η στέρνα". Έτσι επέλεξα τη συλλογή "στέρνα" και πληκτρολόγησα στη μηχανή αναζήτησης τη λέξη ("συντροφ"). Δεν υπήρχαν αποτελέσματα όμως. Έτσι προχώρησα στην επόμενη συλλογή που είναι η συλλογή "Μυθιστόρημα". Οι πιθανές επιλογές ήταν 3. Το πρώτο ποίημα είναι αυτό που ψάχνουμε. από Δ. Λ.

Αφού έψαξα και εγώ με την σειρά μου στην *Ανεμόσκαλα* θα συμφωνήσω με τους υπόλοιπους 3 συμμαθητές μου ότι στο μόνο ποίημα όπου αναφέρεται η λέξη *σύντροφος* ή *σύντροφοι* είναι στους *Αργοναύτες*. Επίσης καθώς κάθισα να παρατηρήσω το ποίημα το βλέμμα μου έπεσε κατευθείαν στον τελευταίο στίχο που τον σύγκρινα με αυτόν της *"Αφήγησης"* "προσκυνώ" και της *Αρνησης* "αλλάξαμε ζωή". Έτσι μετά την τελευταία αυτή παρατήρηση σιγουρεύτηκα ότι αυτό είναι το ποίημα που ψάχνουμε. Επίσης, ένα σημαντικό ακόμα χωρίο είναι: "τον ξένο και τον εχθρό τον είδαμε στον καθρέφτη" Μ. Β.

7^η ώρα

Η τάξη συγκεντρώθηκε στην αίθουσα διδασκαλίας. Κατά τις ημέρες που είχαν προηγηθεί φροντίσαμε, μέσω του Wiki (για λόγους εξοικείωσης με το περιβάλλον αλλά και χρόνου), να επιχειρηθεί η σχετική στοχευμένη αναζήτηση (με τον ανάλογο

αναστοχασμό) στον συμφραστικό πίνακα, η οποία θα μας οδηγούσε πριν από την έναρξη αυτής της διδακτικής ώρας στο ποίημα «[Αργοναύτες](#)». Επιπλέον, προετοιμάζοντας τη συζήτηση με την οποία επρόκειτο να κλείσει το σενάριο μας, είχαμε ανοίξει μια σελίδα με τον τίτλο «Υπάρχουν σήμερα *Ελλήνορες*;». Από το αρχικό σενάριο είχε σχεδιαστεί να μοιράσουμε τη διδακτική ώρα ανάμεσα στα δύο θέματα του [Φύλλου εργασίας 4](#). Τελικά, μεγάλο μέρος της αφιερώθηκε στη συζήτηση σχετικά με τους Ελλήνορες της εποχής μας, καθώς θεώρησα το σημείο κρίσιμο για την επιτυχία του σεναρίου μας αναφορικά με τους στόχους που επιγράφονται «Γνώσεις για τον κόσμο».

Ως αφορμή, ανατρέξαμε στο ποίημα «[Αργοναύτες](#)», το οποίο προβλήθηκε στον διαδραστικό πίνακα. Έτσι μας δόθηκε καταρχάς η ευκαιρία να διαβάσουμε τη σημείωση του ποιητή με τη μετάφραση του αρχαιοελληνικού χωρίου του Πλάτωνα. Το συγκεκριμένο πλατωνικό απόσπασμα, το οποίο καταλαμβάνει τους τέσσερις πρώτους στίχους του ποιήματος, μας οδήγησε στον πέμπτο στίχο, ο οποίος, με την αναφορά του στον *καθρέφτη*, μας έφερε κατευθείαν στο ζήτημα που είχαμε αρχίσει να διερευνούμε από το προηγούμενο μάθημα στη σελίδα με τίτλο «Οι Ελλήνορες μέσα στον καθρέφτη».

Ανοίξαμε, λοιπόν, τη σελίδα του Wiki που έφερε τον τίτλο «Υπάρχουν σήμερα Ελλήνορες;», στην οποία, κατά τη διάρκεια των ημερών που μεσολάβησαν, είχαν αναρτηθεί οι τοποθετήσεις μαθητών/τριών σχετικά με το παραπάνω ερώτημα, συμπληρωμένο από ένα δεύτερο: «Και ποια τα χαρακτηριστικά τους;»

Η ολομέλεια σχολίασε τις μέχρι εκείνη τη στιγμή αναρτήσεις των παιδιών στη σελίδα. Καθώς προβαλλόταν η καθεμιά από αυτές στον διαδραστικό πίνακα, διαβαζόταν από τον δημιουργό της, διανθισμένη από σχόλια δικά του, των συμμαθητών του ή του εκπαιδευτικού. Στιγμιότυπα από τις αναρτήσεις στις οποίες στηρίχθηκε η συζήτησή μας παρατίθενται στον Φάκελο Τεκμηρίων⁸. Οι αναρτήσεις έδωσαν την ευκαιρία να συζητηθούν ποικίλα σημεία.

⁸ Βλ. στον Φάκελο Τεκμηρίων τον υποφάκελο [katreftis_tekm_3](#).

Καταρχάς, πολλοί μαθητές είχαν προβεί σε αναρτήσεις έντονα επηρεασμένες από τους χαρακτηρισμούς του Σεφέρη για τον Ελπήνορα. Το γεγονός μάς έδωσε την αφορμή να συζητήσουμε για τη μεγάλη επίδραση που άσκησαν στην προσέγγισή μας τα γραφόμενα του Σεφέρη. Ανακαλώντας τη μεταφορά του καθρέφτη, σημειώσαμε ότι το θέμα το προσεγγίσαμε σε μεγάλο βαθμό μέσω του συγκεκριμένου *καθρέφτη*.

Επιπλέον, σε μια ανάρτηση, κάποιος μαθητής είχε διατυπώσει τον εξής συλλογισμό: «Σύμφωνα με τις γνώσεις μου, θεωρώ πως πράγματι στις μέρες μας ζουν Ελπήνορες ανάμεσα μας. Καταλήγω σε αυτό, διότι αρχικά, όπως όλοι ξέρουμε ο κύριος μας τίποτα δεν κάνει άσκοπα ή τυχαία, προσπαθεί μέσω ποιημάτων να μας εξηγήσει την καθημερινότητα. [...]». Εκμεταλλεύτηκα την ανάρτηση, για να μιλήσουμε για τον διαμεσολαβητικό ρόλο του εκπαιδευτικού στη μαθησιακή διαδικασία, στον τρόπο με τον οποίο παρουσιάζεται ένα θέμα, στην οικοδόμηση, εν τέλει, του τρόπου με τον οποίο οι μαθητές αντικρίζουν τον κόσμο. Συμφωνήσαμε, λοιπόν, ότι θα αποτελέσει αληθινό κέρδος για όλους όσοι εμπλακήκαμε στο σενάριο να έχουμε στο εξής στον νου μας αυτήν τη διάσταση, όχι με διάθεση, βέβαια, να ακυρώσουμε τον ρόλο του εκπαιδευτικού, αλλά με την πρόθεση κάθε μαθητής ως εγγράμματο υποκείμενο να αντιμετωπίζει κριτικά τις πληροφορίες και να τις αξιολογεί.⁹

⁹ Καθώς το σενάριο εφαρμόστηκε στην τρίτη τάξη του Γυμνασίου, όπου διδάσκεται η *Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή*, επέλεξα, αξιοποιώντας και προεκτείνοντας τη σχετική συζήτηση, να μοιραστεί και να συμπληρωθεί στο πλαίσιο εκείνου του διδακτικού αντικειμένου, το οποίο επίσης δίδασκα στο συγκεκριμένο τμήμα, φύλλο εργασίας με αφορμήση (όποια από) τα παρακάτω ενδεικτικά ερωτήματα επιθυμούσε κάθε μαθητής:

- Μπορούν να χαρακτηρισθούν ως *Ελπήνορες* τα μέλη του κοινωνικού συνόλου:
 - που μένουν αμέτοχα (*υποταγμένα και σιωπηλά*), στις κοινωνικές και πολιτικές εξελίξεις, τοπικές, εθνικές, παγκόσμιες;
 - που από πολίτες μετατρέπονται σε υπήκοοι;
 - που ταυτίζουν την ύπαρξή τους με την κατανάλωση;
 - που πιθηκίζουν συμπεριφορές, απλώς για να γίνουν αποδεκτοί;
 - που ανέχονται την καταπάτηση των δικαιωμάτων τους, αλλά και οποιοδήποτε πολίτη της γης;
 - που υιοθετούν ή ανέχονται ρατσιστικές συμπεριφορές;
 - που επιλέγουν τον δρόμο της βίας, για να υποστηρίξουν τις ιδέες τους;

Στα λεπτά που απέμεναν μέχρι το χτύπημα του κουδουνιού, με *καθοδηγούμενο διάλογο*, η ομάδα προσπάθησε να αξιοποιήσει τα στοιχεία και από αυτό το ποίημα, για να συμπληρώσει την εικόνα του Ελπήνορα («Γνώσεις για τη λογοτεχνία»).

Στο ποίημα αυτό «οι σύντροφοι/συντρόφοι», Ελπήνορες, υποταγμένοι και σιωπηλοί, κατά την επισήμανση του Σεφέρη στο γνωστό δοκίμιό του (Σεφέρης 1984, 38) αποκαλούνται από τον αφηγητή «καλά παιδιά». Ήταν και αυτοί υπομονετικοί, πιστοί στο καθήκον τους μέχρι που «οι ψυχές τους έγιναν ένα με τα κουπιά», αυτά που δείχνουν τον τόπο ταφής τους. «Κανείς δεν τους θυμάται», λέει ο αφηγητής του ποιήματος, κάτι που το θεωρεί δίκαιο (στ. 41). Και προσθέτει ο Σεφέρης (1984, 39): «Κι είναι σωστό να μην τους θυμάται κανείς: δεν είναι ήρωες, είναι Ελπήνορες».

Ως εργασία για το σπίτι ζήτησα από τους μαθητές: α. να προχωρήσουν σε αναρτήσεις για το συγκεκριμένο ποίημα στο Wiki, απαντώντας στο ερώτημα ποια χαρακτηριστικά των «συντρόφων» στους «Αργοναύτες» τούς καθιστούν Ελπήνορες, ώστε να συμπληρώσουμε τις παραμέτρους που δεν είχαμε προλάβει να ολοκληρώσουμε κατά τη συζήτηση που προηγήθηκε στην τάξη¹⁰ και β. στη σελίδα με τίτλο «Η χρήση του μύθου από τους μοντερνιστές» να προχωρήσουν σε αναρτήσεις σχετικά με την πρακτική των μοντερνιστών να αξιοποιούν μύθους ή λογοτεχνικά πρόσωπα από αρχαία έργα, για να μιλήσουν για την εποχή τους. Αφόρμηση αποτέλεσε η σελίδα των [Ψηφίδων](#) για τον [Μοντερνισμό](#), καθώς και η συζήτηση που προηγήθηκε κατά τις προηγούμενες ώρες στην τάξη για το συγκεκριμένο χαρακτηριστικό του λογοτεχνικού αυτού ρεύματος, αλλά και για τη «μυθική μέθοδο» του Σεφέρη. Ακολουθεί στιγμιότυπο με κάποιες αναρτήσεις των μαθητών στο Wiki:

- ο που μπερδεύουν την πραγματικότητα με την εικονική πραγματικότητα του διαδικτύου, με ό,τι αυτό συνεπάγεται για τις ανθρώπινες σχέσεις;
- ο που είναι πρόθυμοι να θυσιάσουν την προσωπική τους αξιοπρέπεια, προκειμένου να κερδίσουν *πέντε λεπτά δημοσιότητας*;
- ο που είναι ευάλωτοι στον λαϊκισμό, την προπαγάνδα, την παραπληροφόρηση;

¹⁰ Βλ. στον Φάκελο Τεκμηρίων τον υποφάκελο `katreftis_tekm_4` και το αρχείο `Wiki.argonautes.ppt`.

Η χρήση του μύθου είναι ένας από τους τρόπους που επιτρέπει στο μοντερνιστή συγγραφέα να δίνει συνοχή στο έργο του, αφού οι μύθοι αναφέρονται σχεδόν πάντα σε γενικές έννοιες, στο θάνατο και την αναγέννηση, το κύκλωμα της φύσης, τη σειρά των εποχών· αν και πολλές φορές, όπως στην περίπτωση του *Οδυσσέα* [του Τζούς], οι μύθοι είναι ειδικότερα λογοτεχνικοί.

(Peter Faulkner, *Μοντερνισμός*, μτφ. Ιουλιέττα Ράλλη – Καίτη Χατζηδήμου, Ερμής, Αθήνα 1982, 41 (Η γλώσσα της Κριτικής, 22) (Το απόσπασμα από τις "Ψηφίδες")

Ποια πρόσωπα ή επεισόδια από λογοτεχνικά έργα της αρχαιότητας αξιοποίησε ο Σεφέρης στα ποιήματα που μελετήσαμε;

Στα ποιήματα που είχαμε μελετήσει κατά τη διάρκεια του σεναρίου μας, ο Σεφέρης αξιοποίησε στα περισσότερα από αυτά κάποια μυθικά πρόσωπα και επεισόδια από λογοτεχνικά έργα της αρχαιότητας. Όσον αφορά τα μυθικά πρόσωπα, ο Σεφέρης αξιοποίησε πρώτο και καλύτερο τον Ελπήνορα, ο οποίος εμφανιζόταν στα ποιήματά του είτε έμμεσα είτε άμεσα, είτε σαν ατομικός χαρακτήρας είτε σαν ομαδικός ("Οι σύντροφοι στον Άδη", "Αφήγηση", "Αρνηση"). Όσον αφορά τα ποιήματα στα οποία γίνεται αναφορά σχετικά με κάποιο μυθικό επεισόδιο, το ποίημα το οποίο έχουμε μελετήσει και αναφέρεται σε κάτι παρόμοιο είναι το "Οι σύντροφοι στον Άδη", στο οποίο γίνεται αναφορά για την περιπέτεια του Οδυσσέα και των συντρόφων του στο νησί του Ήλιου και για ότι επακολούθησε μετά τη βάρβαρη πράξη της σφαγής των αγελάδων του θεού. Από

Ο μοντερνισμός ξεκίνησε στην Ελλάδα το 1935 με τη συλλογή "Μυθιστόρημα" του Σεφέρη. Στη συνέχεια, ακολούθησαν τα βήματά του και άλλοι γνωστοί ποιητές, κάνοντας έτσι το μοντερνισμό γνωστό σε όλη τη χώρα.

Μέχρι τώρα, έχουμε αναλύσει τα ποιήματα "Αφήγηση", "Αρνηση" και "Οι σύντροφοι στον Άδη". Στα ποιήματα αυτά ο Σεφέρης χρησιμοποιεί την αξιοποίηση γεγονότων και προσώπων από την αρχαιότητα. Στα ποιήματα "Αφήγηση" και "Αρνηση", ο ποιητής χρησιμοποιεί το σύντροφο του ξακουστού Οδυσσέα, Ελπήνορα. Στο πρώτο ποίημα παρουσιάζεται έμμεσα σαν ατομικός χαρακτήρας. Παρουσιάζεται σαν ένας μοναχικός, καχύποπτος για ό,τι συμβαίνει στην κοινωνία άνθρωπος, που είναι όμοιος σαν τους υπόλοιπους. Στο δεύτερο ποίημα, παρουσιάζεται ως ομαδικός χαρακτήρας. Είναι αυθόρμητος, μη έχοντες συναντήσει σε ποιήματα "Οι σύντροφοι στον Άδη" ο Σεφέρης χρησιμοποιεί την περιπέτεια των συντρόφων του πολυμήχανου Οδυσσέα, οι οποίοι παραδομένοι στα πάθη, έσφαξαν τα ιερά βόδια του θεού Ήλιου, χωρίς συνείδηση των πράξεών τους. Από

Όπως όλοι ξέρουμε ένας μουσικός ή ποιητής για να δημιουργήσει ένα κομμάτι ή ποίημα μπορεί να αντλήσει κάποιες έτοιμες ιδέες από άλλους. Αυτό δεν είναι κλεισιά. Έτσι και ο Σεφέρης σε πολλά από τα ποιήματά του αξιοποιεί πρόσωπα, μυθικά από την αρχαιότητα κυρίως, όπως ο Ελπήνορας. Τον έχουμε συναντήσει σε ποιήματα (ονομαστικά) αλλά και σε κάποια άλλα έμμεσα. Θεωρώ πως χρησιμοποιεί αρκετές φορές τον Ελπήνορα, για να μας παρουσιάσει την καθημερινότητα, να μας κάνει να καταλάβουμε ότι, εάν γίνουμε σαν κι αυτούς, δε θα καταφέρουμε τίποτα στη ζωή μας. Από ...

Γ' φάση: Μετά την ανάγνωση των ποιημάτων ή απέναντι από τον καθρέφτη. (1 ώρα)

8^η ώρα

Η Α' φάση του παρόντος σεναρίου ξεκίνησε *έξω από τον καθρέφτη*: τον καθρέφτη της λογοτεχνίας, αλλά και τον καθρέφτη των Συμφραστικών Πινάκων Λέξεων και της [«Ανεμόσκαλας»](#), μέσα από τους οποίους αντλήσαμε και προσεγγίσαμε, κατά τη Β' φάση, τη φάση που επιγραφόταν *μέσα από τον καθρέφτη*, τον Ελπήνορα ως λογοτεχνικό χαρακτήρα και ως σύμβολο το οποίο συνοψίζει συγκεκριμένη στάση ζωής. Ωστόσο, κάτι ακόμη έλειπε για να ολοκληρωθεί η πορεία μας: να σταθούμε όλοι όσοι πήραμε μέρος σε αυτήν τη μικρή περιπέτεια *απέναντι από τον καθρέφτη* μέσα από τον οποίον είδαμε το θέμα και να αξιολογήσουμε τις μεθόδους και επιλογές μας. Αυτά συνέβη στη Γ' φάση του σεναρίου μας, κατά την όγδοη διδακτική ώρα.

Καταρχάς, και για ένα περίπου εικοσάλεπτο, διατρέξαμε τα σχόλια σχετικά με τους «[Αργοναύτες](#)», που είχαν στο μεταξύ αναρτηθεί στο Wiki¹¹. Για να ολοκληρωθεί το σενάριο, όμως, και να σταθούμε απέναντι από τους *καθρέφτες* που χρησιμοποιήθηκαν μοιράστηκε και συμπληρώθηκε από κάθε μαθητή μέχρι το τέλος της διδακτικής ώρας το παρακάτω [φύλλο αξιολόγησης](#):

- περνώντας (όπως η Αλίκη) μέσα από τον καθρέφτη γνωρίσαμε τον Ελπήνορα. Σε ποιο βαθμό η εικόνα που αποκομίσαμε για αυτόν προερχόταν κυρίως μέσα από τα ποιήματα του Σεφέρη, ήταν μια δική του κατασκευή;
- Ποιος/ποιοι άλλος/άλλοι μας έδωσε/αν τον καθρέφτη μέσα από τον οποίον είδαμε το θέμα που μας απασχόλησε;
- Πόσο ελεύθεροι ήμασταν τελικά (μαθητές και εκπαιδευτικός) στην προσέγγισή του θέματος;
- Η Αλίκη είχε νιώσει αμηχανία μπροστά στο καθρεφτοβιβλίο και το ποίημα που διάβασε σε αυτό. Συνέβη κάτι ανάλογο σε εσένα κατά τη διάρκεια του σεναρίου; Σε ποια σημεία;
- Υπήρχε κάτι που σε βοήθησε να ξεπεράσεις τις δυσκολίες που παρουσιάστηκαν;
- Πιστεύεις ότι η «[Ανεμόσκαλα](#)» και οι [Ψηφίδες](#) είναι αξιόπιστοι καθρέφτες, για να αντικρίσουμε την ποίηση του Σεφέρη (και άλλων ποιητών;) Γιατί;
- Αν σε ρωτούσε κάποιος τι έχεις συγκρατήσει από τον Ελπήνορα ως λογοτεχνικό ήρωα, τι θα απαντούσες;
- Συνοψίζοντας, ποιους από τους χαρακτηρισμούς που δώσαμε στον καθρέφτη κατά την πρώτη ώρα θα κρατούσες;

Με τις παραπάνω ερωτήσεις προσδοκούσαμε να αναστοχαστούν τα παιδιά πάνω σε ό,τι ακούστηκε καθ' όλη τη διάρκεια του σεναρίου, αλλά και να μάθουμε τη γνώμη τους για τη συγκεκριμένη διδακτική περιπέτεια. Επιμένοντας στη μεταφορά

¹¹ Βλ. στον Φάκελο Τεκμηρίων τον υποφάκελο `katrefitis_tekm_4` και το αρχείο `Wiki.argonautes.ppt`

του *καθρέφτη*, ουσιαστικά ζητούσαμε από τους μαθητές να θυμηθούν ότι η λογοτεχνία είναι μια κατασκευή, καθώς και να αναλογιστούν ποιος ήταν ο ρόλος του εκπαιδευτικού, στην προσπάθεια για την προσέγγιση ενός λογοτεχνικού κειμένου, εν προκειμένω ενός ποιήματος. Μήπως τελικά είδαν το θέμα (και) μέσα από τον καθρέφτη που τους πρότεινε ο διδάσκων;¹²

Μελετώντας τις εργασίες των παιδιών διαπίστωσα τα εξής:

- οι μαθητές έκριναν τη συγκεκριμένη διδακτική περιπέτεια θετικά.
- Επίσης, επιβεβαίωσαν ότι η λογοτεχνία είναι κατασκευή. Ως εκ τούτου, ο Ελπήνορας παρουσιάστηκε μέσα από τα συγκεκριμένα ποιήματα (και τη *Δοκιμή*) του Σεφέρη. Οι μαθητές δεν αναφέρθηκαν, ωστόσο, στον ρόλο της μελέτης του Γ.Π. Σαββίδη.
- Οι μαθητές υποστήριξαν ότι η «[Ανεμόσκαλα](#)» και οι [Ψηφίδες](#) είναι εργαλεία αξιόπιστα, τα οποία αποδείχθηκαν εξαιρετικά χρήσιμα για την προσέγγιση του θέματος.
- Όσον αφορά στους στόχους που είχαν τεθεί για τη γνωριμία με τη μορφή του Ελπήνορα ως χαρακτήρα (που συναντάται όχι μόνο στη λογοτεχνία, αλλά και στην καθημερινή μας ζωή), διαπίστωσα ότι αυτοί είχαν επιτευχθεί.
- Έγινε σαφές ότι οι μαθητές συνειδητοποίησαν τον διαμεσολαβητικό μου ρόλο. Ωστόσο, έκριναν, σε μεγάλο βαθμό, τις παρεμβάσεις μου θετικά, καθώς, όπως υποστήριξαν, τους βοήθησαν να ξεπεράσουν τις αρχικές δυσκολίες.

¹² Η συζήτηση για τον βαθμό διαμεσολάβησης του εκπαιδευτικού κατά την προσέγγιση ενός λογοτεχνικού κειμένου εντάσσεται στο πλαίσιο της προσπάθειας για καλλιέργεια του κριτικού γραμματισμού, που «δεν αποδέχεται ως φυσικούς τους κυρίαρχους θεσμούς και λόγους, αλλά τους θέτει σε αμφισβήτηση» (Χαραλαμπίδης 2006: 8). Στο πλαίσιο αυτό, οι μαθητές, ως εγγράμματα υποκείμενα, «χρησιμοποιούν τη γλώσσα για να αυξήσουν την ικανότητά τους να σκέφτονται, να δημιουργούν και να αμφισβητούν, έτσι ώστε να συμμετέχουν αποτελεσματικά στην κοινωνία» (ό.π. 7-8). Η αμφισβήτηση αυτή δε νοείται, βέβαια, ως αποδόμηση και απόρριψη του ρόλου του εκπαιδευτικού, αλλά ως μια προσπάθεια αναστοχαστικού επανακαθορισμού του ως αρωγού και καθοδηγητή στην εκπαιδευτική διαδικασία, «που εδραιώνει το κλίμα της συνεργασίας και των ανταλλαγών» ανάμεσα στα μέλη των κοινοτήτων μάθησης στις οποίες συμμετέχει (Φρυδάκη 2009: 438).

- Τέλος, ενδιαφέρουσες ήταν οι απαντήσεις σχετικά με την (αρχική) αμηχανία των παιδιών για τα απαιτητικά σεφερικά ποιήματα και τους αρωγούς τους στην υπέρβασή της: το σημαντικό είναι ότι οι μαθητές υποστήριξαν ότι, εκτός από τον εκπαιδευτικό, σπουδαίο ρόλο στην επίλυση των ερωτημάτων και των προβλημάτων που ανέκυψαν έπαιξαν οι συμμαθητές τους, το Wiki και η «Ανεμόσκαλα», γεγονός που δείχνει ότι οι στόχοι αναφορικά με τις διδακτικές πρακτικές που είχαν εξαρχής τεθεί επιτεύχθηκαν.

ΣΤ. ΦΥΛΛΟ/Α ΕΡΓΑΣΙΑΣ

ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ 1

Ας επιχειρήσει ο καθένας μας, αφού περιηγηθεί στον [Συμφραστικό Πίνακα Λέξεων του Γιώργου Σεφέρη](#) στην [«Ανεμόσκαλα»](#) του Κέντρου Ελληνικής Γλώσσας, να γράψει ένα ενημερωτικό σημείωμα, που θα αναρτηθεί στον συγκεκριμένο ιστοχώρο, παρέχοντας οδηγίες στους χρήστες του περιβάλλοντος αυτού.

Προτεινόμενοι άξονες:

- Ποιες δυνατότητες αναζήτησης μας παρέχει το περιβάλλον; Έχει προβλεφθεί «Βοήθεια» για τις αναζητήσεις στο συγκεκριμένο περιβάλλον;
- Υπάρχει η δυνατότητα να ξεφυλλίσουμε μια συλλογή και να μεταβούμε με τη σειρά από ποίημα σε ποίημα, όπως σε ένα βιβλίο;
- Πώς μεταβαίνουμε από τους στίχους-αποτελέσματα στα ποιήματα;
- Υπάρχουν στοιχεία για τη χρονολόγηση κάθε συλλογής;
- Παρέχονται μέσα από το περιβάλλον στοιχεία για τον βίο του ποιητή;
- Δίνονται στοιχεία για τα χαρακτηριστικά του έργου του;
- Παρατίθεται βιβλιογραφία για τον ποιητή;
- Ποια «φίλτρα» μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε, για να περιορίσουμε ή να αυξήσουμε τα αποτελέσματα της αναζήτησής;
- Ποιοι είναι οι τρόποι σήμανσης του υλικού; Τι σημαίνει, για παράδειγμα, η συντομογραφία: ΣΕΦ_ΗΚΑ01_00_0013, στο αποτέλεσμα που παίρνουμε αν πληκτρολογήσουμε «αφήγηση» στη μηχανή αναζήτησης;

ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ 2

Η αποστολή μας σήμερα

Θέμα:

«Ποιος ήταν ο Ελπήνορας; Γιατί, άραγε, τον διάλεξε ως ποιητικό ήρωα ο Σεφέρης;»

- Προτείνεται να συγκροτηθούν **τρεις ομάδες**, που θα συνεργαστούν ασύγχρονα μέσω του **Wiki**.
- **Αποστολή** καθεμιάς από αυτές τις ομάδες είναι μέχρι το επόμενο μάθημα να έχει εκπονήσει μια **σύντομη παρουσίαση** (σε PowerPoint ή χρησιμοποιώντας όποιο λογισμικό θέλει) για ένα από τα παρακάτω θέματα που αφορά στον Ελπήνορα:
 - ✓ η πρώτη **θα ψάξει και θα παρουσιάσει υλικό για τον Ελπήνορα** ως μυθικό ή λογοτεχνικό ήρωα και ως σύμβολο, **μέσω μιας μηχανής αναζήτησης** (π.χ. της Google), εκτός του περιβάλλοντος της **«Ανεμόσκαλας»**,
 - ✓ η δεύτερη **θα ανακαλύψει ποιήματα που σχετίζονται με αυτόν μέσα στον ΣΠΛ του Σεφέρη στην «Ανεμόσκαλα»**
 - ✓ και η τρίτη θα διεξέλθει το δεύτερο κεφάλαιο από τη μελέτη του Γ.Π. Σαββίδη *Μεταμορφώσεις του Ελπήνορα*, που παρατίθεται **σκαναρισμένη** στο περιβάλλον των **Ψηφίδων** του Κέντρου Ελληνικής Γλώσσας (στην ενότητα **«Πρόσωπα και Θέματα της ΝΕ Λογοτεχνίας»** (κεφ. II, σελ. 13-22 του σκαναρισμένου βιβλίου) και **θα μας μιλήσει για τον, κατά Σαββίδη, σεφερικό Ελπήνορα**. (βλ. http://www.greek-language.gr/Resources/literature/education/literature_history/search.htm?details=75)

Πώς να διαλέξω την εργασία μου; Τι χρειάζεται να κάνω στην καθεμιά;

- ✓ Η πρώτη εργασία απαιτεί εξοικείωση με τις **μηχανές αναζήτησης** του διαδικτύου.

- Μετά την **καταγραφή** των αποτελεσμάτων της αναζήτησης, η ομάδα θα πρέπει να προχωρήσει σε μια πρόχειρη **αξιολόγησή τους** και στη συνέχεια στην **προσέλαση των σημαντικότερων** από αυτά.
- Κατά τη σύνθεση του υλικού, αναμένουμε από τα μέλη τα ομάδας αυτής να μας ενημερώσουν για **το περιεχόμενο των δημοφιλέστερων αποτελεσμάτων** και να μας **προτείνουν** αυτά που θα μας επιτρέψουν να σχηματίσουμε μια αξιόπιστη εικόνα του Ελπήνορα.
- Ως δείγμα γραφής, μάλιστα, πρέπει να μας **παρουσιάσουν τον ήρωα αυτόν τα ίδια τα μέλη της ομάδας με υλικό που θα αντλήσουν από τα αποτελέσματα της αναζήτησής τους.**
- Η παρουσίαση δεν πρέπει να υπερβαίνει τα επτά λεπτά.
- ✓ Τη δεύτερη εργασία προτείνεται να την επιλέξουν εκείνοι οι μαθητές που νιώθουν ότι μπορούν να **επιχειρήσουν επιτυχημένες αναζητήσεις** στους ΣΠΛ της **«Ανεμόσκαλας»**. Κατά την επτάλεπτη παρουσίαση της ομάδας αυτής αναμένουμε:
 - να περιγραφεί ο τρόπος που εργάστηκε η ομάδα,
 - να καταγραφούν οι λέξεις-όροι που δοκίμασαν τα μέλη της ομάδας στις αναζητήσεις τους,
 - καθώς και τα ποιήματα που σχετίζονται με τον Ελπήνορα και εντοπίστηκαν από τα μέλη της.
- ✓ Η τρίτη εργασία προτείνεται για τους μαθητές που νιώθουν εξοικειωμένοι με την **ανάγνωση** εκτενών **θεωρητικών κειμένων**. Δικός τους στόχος είναι να κατανοήσουν το κείμενο που θα τους προταθεί για μελέτη και, εντοπίζοντας τα κύρια σημεία του, να **ενημερώσουν την ολομέλεια για αυτό** (σε μια επτάλεπτη περίπου παρουσίαση).

Χρήσιμη συμβουλή! Καλό είναι να επισκέπτεσθε τις σελίδες των υπόλοιπων ομάδων, καθώς από εκεί θα αντλήσετε στοιχεία απαραίτητα για την ολοκλήρωση της δικής σας εργασίας. Για παράδειγμα, τα εισαγωγικά στοιχεία για τη μορφή του Ελπήνορα, με τα οποία θα έρθει σε επαφή κυρίως η πρώτη ομάδα είναι προαπαιτούμενα για την εργασία των άλλων δύο. Επίσης, τα στοιχεία που θα προσκομίσει με την εργασία της η τρίτη ομάδα, θα βοηθήσουν τη δεύτερη να ανακαλύψει ποιήματα στα οποία, κατά το παράδειγμα της «Αφήγησης», δε γίνεται ρητά λόγος για τον Ελπήνορα, σχετίζονται ωστόσο με το θέμα μας.

Καλή συνεργασία στην αναγνωστική μας κοινότητα!

ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ 3

ΑΡΝΗΣΗ

Στο περιγιάλι το κρυφό
κι άσπρο σαν περιστέρι
διψάσαμε το μεσημέρι
μα το νερό γλυφό.

Πάνω στην άμμο την ξανθή 5
γράψαμε τ' όνομά της
ωραία που φύσηξεν ο μπάτης
και σβήστηκε η γραφή.

Με τί καρδιά, με τί πνοή,
τί πόθους και τί πάθος 10
πήραμε τη ζωή μας
λάθος! κι αλλάξαμε ζωή.

ΟΙ ΣΥΝΤΡΟΦΟΙ ΣΤΟΝ ΑΔΗ

νήπιοι, οἱ κατὰ βουῆς Ὑπερίονος Ἡελίοιο
ἦσθιον· αὐτὰρ ὁ τοῖσιν ἀφείλετο νόστιμον ἦμαρ.

ΟΔΥΣΣΕΙΑ

Αφού μας μέναν παξιμάδια
τί κακοκεφαλιά
να φάμε στην ακρογιαλιά

του Ήλιου τ' αργά γελάδια

που το καθένα κι ένα κάστρο 5

για να το πολεμάς

σαράντα χρόνους και να πας

να γίνεις ήρωας κι άστρο!

Πεινούσαμε στις γης την πλάτη,

σα φάγαμε καλά 10

πέσαμε εδώ στα χαμηλά

ανίδειοι και χορτάτοι.

Αφού μελετήσεις τα παραπάνω ποιήματα από την πρώτη ποιητική συλλογή του Σεφέρη *Στροφή* (1931), να αναρτήσεις ένα σχόλιο στη σελίδα με τίτλο «*Οι Ελλήνορες μέσα στον καθρέφτη*», προσπαθώντας να απαντήσεις στην ερώτηση:

Μπορούμε να χαρακτηρίσουμε τους ανθρώπους που μιλούν στα παραπάνω ποιήματα ως Ελλήνορες; Να αιτιολογήσεις την άποψή σου με αναφορές στα ποιήματα.

ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ 4

Προηγουμένως προσπαθήσαμε να προσεγγίσουμε τα ποιήματα «Άρνηση» και οι «Σύντροφοι στον Άδη». Ας συζητήσουμε:

- Μπορούν πράγματι οι άνθρωποι που μιλούν σε αυτά τα ποιήματα να χαρακτηρισθούν «συμπαθητικοί, αισθηματικοί, μέσοι και σπαταλημένοι», σύμφωνα με τους χαρακτηρισμούς που αποδίδει στον Ελπήνορα ο Σεφέρης;
- Πώς αντιλαμβάνεσθε τις παρακάτω τοποθετήσεις του Σεφέρη;
 - «οι άκακοι αυτοί άνθρωποι (= οι Ελπήνορες) , επειδή ακριβώς είναι εύκολοι, είναι συχνά οι καλύτεροι φορείς του κακού που έχει αλλού την πηγή του» και
 - «Κάποτε έχω συμπόνια για δαύτον (= τον Ελπήνορα) όμως πιο συχνά έχω μεγάλη αντιδικία για τα μαλακά πράγματα που αντιπροσωπεύει και που νιώθουμε γύρω μας σαν στεκάμενα νερά.» (βλ. [Σαββίδης, 1981](#), 19 και Σεφέρης 1984: 40-41)

Ας μελετήσουμε ένα ακόμη χωρίο από τη δοκιμή του Σεφέρη, που όμως δεν συμπεριλαμβάνεται στη μελέτη του Σαββίδη, για το θέμα που μας απασχολεί:

«Καθώς κι εγώ νομίζω, όλο το ζήτημα είναι πώς θα σεβαστεί κανείς τα γελάδια του ήλιου, πώς θα σεβαστεί το φως της κάθε μέρας που του δίνει ο θεός. Οι σύντροφοι δεν τα σεβάστηκαν, τα 'φαγαν, οι νήπιοι, και χάθηκαν. Τώρα μένουν “ανίδεοι και χορτάτοι” στον αιώνα: χωρίς γυρισμό [...] σκορπισμένοι, σπαταλημένοι· δεν μπορούνε πια ν' αντικρίσουνε μήτε τον ήλιο, μήτε τον άνθρωπο» (Σεφέρης 1984: 52)

Μετά από τα παραπάνω ας σκεφτούμε :

- Υπάρχουν τέτοιου είδους άνθρωποι στις μέρες μας ή ήταν μόνο «παιδιά» της εποχής (ή της φαντασίας) του ποιητή;
- Και αν υπάρχουν, ποιες στάσεις ζωής από αυτές που συναντούμε στην καθημερινότητά μας θα μπορούσαν να χαρακτηρισθούν ως τέτοιες;

Περιμένουμε τις απαντήσεις σας για το παραπάνω ζήτημα στη σελίδα του Wiki με τον τίτλο: «Ελπήνορες ανάμεσά μας».

Αναζητούμε, συζητούμε, αναρτούμε στο Wiki

Ας συμπληρώσουμε την εικόνα του Ελπήνορα, αναζητώντας τη μορφή του σε ένα ακόμη ποίημα του Σεφέρη μέσω του ΣΠΑ.

Ένα από τα ποιήματα που μελετήσαμε επιγράφεται «Οι σύντροφοι στον Άδη». Καθώς στη συζήτησή μας έχει γίνει επανειλημμένως λόγος για τον Ελπήνορα ως **ομαδικό χαρακτήρα**, τι θα λέγατε να ψάξουμε στον **ΣΠΑ του Σεφέρη** με οδηγό τη λέξη «*σύντροφοι*»;

- *Ας δοκιμάσουμε την αναζήτηση εκείνη που θα μας επιστρέψει όσο το δυνατόν περισσότερα αποτελέσματα.*
- *Από τα αποτελέσματα αυτά ας επιλέξουμε το ποίημα εκείνο που:*
 - α. εκδόθηκε εγγύτερα χρονικά προς τη συλλογή από την οποία προέρχονται η «Άρνηση» και «Οι σύντροφοι στον Άδη», και*
 - β. είναι το πρώτο στη σειρά από τα ποιήματα-αποτελέσματα της αναζήτησης που προέρχονται από την ίδια συλλογή.*
- ✓ Η ομάδα μας περιμένει τις ιδέες σας, τις προτάσεις σας, την καθοδήγησή σας, σχετικά με τον τρόπο της αναζήτησης και το ζητούμενο ποίημα.
- ✓ Περιμένουμε, επίσης, τις όποιες παρατηρήσεις σας και ερμηνευτικές προτάσεις σας σχετικά με αυτό, ίσως και υλικό που θα αντλήσετε από τις Ψηφίδες και θα μας βοηθήσει να προσεγγίσουμε το ζητούμενο ποίημα.

ΦΥΛΛΟ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ

**Τώρα που φτάσαμε στο τέλος του σεναρίου μας,
ας σταθούμε απέναντι από τον καθρέφτη και ας γράψει ο καθένας/καθεμιά τις
σκέψεις του για τα παρακάτω ζητήματα:**

- Περνώντας (όπως η Αλίκη) μέσα από τον καθρέφτη γνωρίσαμε τον Ελπήνορα. Σε ποιο βαθμό η εικόνα που αποκομίσαμε για αυτόν προερχόταν κυρίως μέσα από τα ποιήματα του Σεφέρη, ήταν μια δική του κατασκευή;
- Ποιος/ποιοι άλλος/άλλοι μας έδωσε/αν τον καθρέφτη μέσα από τον οποίον είδαμε το θέμα που μας απασχόλησε;
- Πόσο ελεύθεροι ήμασταν τελικά (μαθητές και εκπαιδευτικός) στην προσέγγισή του θέματος;
- Η Αλίκη είχε νιώσει αμηχανία μπροστά στο καθρεφτοβιβλίο και το ποίημα που διάβασε σε αυτό. Συνέβη κάτι ανάλογο σε εσένα κατά τη διάρκεια του σεναρίου; Σε ποια σημεία;
- Υπήρχε κάτι που σε βοήθησε να ξεπεράσεις τις δυσκολίες που παρουσιάστηκαν;
- Πιστεύεις ότι η «[Ανεμόσκαλα](#)» και οι Ψηφίδες είναι αξιόπιστοι καθρέφτες, για να αντικρίσουμε την ποίηση του Σεφέρη (και άλλων ποιητών;) Γιατί;
- Αν σε ρωτούσε κάποιος τι έχεις συγκρατήσει από τον Ελπήνορα ως λογοτεχνικό ήρωα, τι θα απαντούσες;
- Συνοψίζοντας, ποιους από τους χαρακτηρισμούς που δώσαμε στον καθρέφτη κατά την πρώτη ώρα θα κρατούσες;

Ζ. ΆΛΛΕΣ ΕΚΔΟΧΕΣ

Το σενάριο κλίνει περισσότερο προς την ενότητα «Στάσεις ζωής στην ποίηση» για τη Γ΄ τάξη, θα μπορούσε, ωστόσο, με προσαρμογές και απλοποιήσεις να εφαρμοστεί και στη Β΄, στο πλαίσιο της ενότητας «Η ετερότητα στη Λογοτεχνία». Στην περίπτωση μας εφαρμόστηκε στη Γ΄ τάξη, διότι θεωρήσαμε ότι η αυξημένη αντιληπτική ικανότητα και ωριμότητα των μαθητών στην τάξη αυτή θα μας επέτρεπε να αναστοχαστούμε για τις δυνατότητες του μέσου, αλλά και για τον ρόλο του εκπαιδευτικού ως διαμεσολαβητή ανάμεσα στα κείμενα και τον μαθητή.

Μια πολύ ενδιαφέρουσα διάσταση της μορφής του Ελπίνορα που έμεινε έξω από την τελική εκδοχή του αρχικού σεναρίου αφορά σε ένα ποίημα με έντονη πολιτική διάσταση, το «[Ο Στράτης Θαλασσινός ανάμεσα στους αγάπανθους](#)», που μπορεί να εξεταστεί με τη βοήθεια της ημερολογιακής καταγραφής της Τετάρτης 14 Γενάρη (1942) (Γιώργος Σεφέρης *Μέρες Δ΄ (1 Γενάρη 1941 – 31 Δεκέμβρη 1944)*. Αθήνα: Ίκαρος, 177). Η εξέταση αυτού του ποιήματος, πέρα από το ότι επιτρέπει ενδιαφέρουσες αναζητήσεις στον συμφραστικό πίνακα λέξεων ([ασφοδ*](#), [αγαπανθ*](#)), οι οποίες θα οδηγήσουν στη μελέτη σημαντικών ποιημάτων του Σεφέρη, μπορεί να μας βοηθήσει να προσεγγίσουμε μαζί με τα παιδιά την έννοια του «προσωπείου».

Μετά το πέρας της οκτάωρης διδακτικής πορείας, η οποία περιγράφηκε στην προηγούμενη ενότητα, συμφωνήσαμε να κρατήσουμε το Wiki ενεργό, ώστε οι μαθητές να ανατρέχουν καθ' όλο το υπόλοιπο της σχολικής χρονιάς στους συμφραστικούς πίνακες λέξεων και να ψάχνουν εκεί για ποιήματα που μιλούν για *ανθρωπιά*, για *αγάπη*, για *αλληλεγγύη*, ώστε να τα αναρτούν στον συνεργατικό μας ιστοχώρο. Στόχος, στο τέλος της χρονιάς, τα μικρά αυτά κομματάκια του καθρέφτη να συντεθούν και να αποτελέσουν τη δική μας πρόταση, το δικό μας ανθολόγιο ανθρωπιάς, έναν καθρέφτη ο οποίος θα μας βοηθήσει να κοιτάξουμε τη φωτεινή όψη του εαυτού μας και των πραγμάτων.

Η. ΚΡΙΤΙΚΗ

Κάποια από τα ποιήματα δυσκόλεψαν καταρχάς τους μαθητές, ωστόσο, ο συνεργατικός χώρος του Wiki βοήθησε να ξεπεραστεί σε πολλές περιπτώσεις η αρχική τους αμηχανία. Επίσης, η αδυναμία χρήσης του εργαστηρίου στέρησε από κάποιους μαθητές τη δυνατότητα μεγαλύτερης εξοικείωσης με τον ιστοχώρο της «[Ανεμόσκαλας](#)».

Θ. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Γιάννου, Γρ. *Ηλεκτρονικοί συμφραστικοί πίνακες λέξεων σε λογοτεχνικά έργα. Στο Επιμορφωτικό υλικό για την επιμόρφωση των εκπαιδευτικών στα Κέντρα Στήριξη Επιμόρφωσης. Τεύχος 3: Κλάδος ΠΕ 02. Β' Έκδοση, Αναθεωρημένη & Εμπλουτισμένη. Πάτρα: 2010, 320-328.*

Σαββίδης, Γ.Π. (1990). *Μεταμορφώσεις του Ελπίνορα (Από τον Πάουντ στον Σινόπουλο)*. Αθήνα: Νεφέλη. (Στην διεύθυνση http://elpenor.gr/images/stories/Takis_Sinopoulos/Kritikografia_Sinopoulou/Savvidis/Savvidis%20Metamorfoseis%20του%20Elpinora_site.pdf υπάρχει σύνδεσμος για τη σκαναρισμένη έκδοση του 1981 από τις εκδ. Ερμής [11-7-2014])

Σεφέρης, Γ. 1984. *Δοκιμές. Δεύτερος τόμος (1948-1971)*. Αθήνα: Ίκαρος 30-56.

Σεφέρης, Γ. ¹⁴1982. *Ποιήματα*. Αθήνα: Ίκαρος.

Φρυδάκη, Ε. 2003. *Η θεωρία της λογοτεχνίας στην πράξη της διδασκαλίας*. Αθήνα: Κριτική.

Φρυδάκη, Ε. 2009. *Η διδασκαλία στην τομή της νεωτερικής και μετανεωτερικής σκέψης*. Αθήνα: Κριτική.

Χαραλαμπόπουλος, Α. 2006 (επιμ.) *Γραμματισμός, κοινωνία και εκπαίδευση* (πέντε μελέτες). Μετ. Μ. Αραποπούλου, Ε. Κονσούλη κ.α. Θεσσαλονίκη: Αριστοτέλειο

Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης. Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών [Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη].

<http://www.greek->

[language.gr/greekLang/literature/tools/concordance/seferis/01a.html](http://www.greek-language.gr/greekLang/literature/tools/concordance/seferis/01a.html) (Εισαγωγή στον Συμφραστικό Πίνακα στην Πύλη για την Ελληνική Γλώσσα) [προσπελάστηκε στις 11-7-2014]